

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

**Les àmfores tardanes d'*Iluro* i el seu territori
(segles III-VII)**

CLÀUDIA ORTEGA PALACIOS

NIUB: 14549592

Treball Final de Grau d'Arqueologia

Arqueologia clàssica i antiguitat tardana

CURS 2017/2018

TUTOR: Dr. Joan Sanmartí Grego

Resum

El gran nombre d'excavacions arqueològiques realitzades en els últims anys a Mataró (nord-est d'Hispania) i als seus voltants ha permès un millor coneixement de la ciutat romana d'*Iluro* i el seu territori durant el període de l'antiguitat tardana. L'estudi de la ceràmica i, concretament, de les àmfores tardanes provinents d'aquesta petita ciutat i del seu *territorium* pot proporcionar informació important sobre la seva situació econòmica en aquest període. En aquest estudi, s'analitzen les àmfores de finals del segle III a inicis del VII trobades a la ciutat d'*Iluro* i a quatre assentaments rurals: Els Caputxins, Les Piques, Torre Llauder i Horta Farrerons. Els resultats mostren un desenvolupament comercial molt actiu, tant a la ciutat com al món rural, així com un cert augment de la productivitat local.

PARAULES CLAU: antiguitat tardana, àmfores, comerç, ciutat romana, assentament rural, territori, *Hispania Tarraconensis*.

Abstract

Archaeological fieldwork in the last few years at Mataró (North-eastern *Hispania*) and its surrounding areas has provided a considerable amount of information on the Roman city of *Iluro* and its territory during the Late Antiquity. The study of pottery and, more specifically, of late Roman amphorae found in this small city and its *territorium* may provide significant data about the local economy during this period. In this study, we have analyzed amphorae dated from the 3th to the 7th century AD that have been found in the city of *Iluro* and four rural small sites: Els Caputxins, Les Piques, Torre Llauder, and Horta Farrerons. The results indicate an important commercial development, both in the city and its surrounding area, as well as some increase of the local productivity.

KEY WORDS: Late Antiquity, amphorae, trade, Roman city, rural settlement, territory, *Hispania Tarraconensis*

Índex

1. Introducció.....	4
2. Metodologia.....	6
3. Marc geogràfic i context històric.....	8
3. 1. L'antiguitat tardana a <i>Iluro</i> i el seu territori	9
3. 2. La ciutat d' <i>Iluro</i>	10
3. 3. La vil·la romana dels Caputxins	12
3. 4. Les Piques	14
3. 6. Torre Llauder	14
3. 7. Horta Farrerrons.....	16
4. Els conjunts amfòrics dels segles III al VII.....	18
4. 1. Les àmfores dels segles III-IV	18
4. 2. Les àmfores dels segles IV-V	23
4. 3. Les àmfores dels segles V-VI	27
4. 4. Les àmfores dels segles VI-VII	35
5. Conclusions	40
Bibliografia i webgrafia.....	45
Annex: contextos analitzats.....	48

1. Introducció

Iluro, situada al subsòl del casc antic de l'actual municipi de Mataró (Maresme), és una ciutat romana fundada *ex novo* al voltant del primer terç del segle I aC. Des del primer moment, l'organització de l'espai es va configurar a partir d'una trama urbana que subdividia la ciutat en diversos sectors especialitzats. Tant la topografia com el model urbà original es van mantenir sense gaires canvis fins als segles IV i V, moment en què se succeeixen un seguit de transformacions urbanístiques importants, que acabaran definint un nou model d'hàbitat: el de la fi de l'antiguitat.

Fins fa poques dècades, el coneixement de les característiques i evolució de l'hàbitat d'*Iluro* era molt limitat, basat només en les fonts escrites i en les troballes dels erudits dels segles XVI i XIX. Les intervencions arqueològiques dels últims anys, malgrat que han permès establir un model d'urbanisme prou definit, encara presenten molts problemes d'interpretació, fet que ha propiciat que el coneixement del període final de la ciutat romana, situat entre el segle IV i un moment indeterminat dels segles VI-VII, se'ns mostri encara imprecís i mal conegut.

És remarcable, per tant, la necessitat d'avançar en l'estudi del període tardoantic de la ciutat, període que presenta, a més, un seguit de complexes transformacions tant urbanístiques com socioeconòmiques que resulten imprescindibles per a la comprensió de la posterior aparició de nous models de vida i d'una societat que en molts aspectes serà totalment nova. En aquest sentit, resulta important advertir el paper que devia adquirir el món rural, ja que les transformacions de les dinàmiques urbanes pròpies d'una ciutat provincial durant l'antiguitat tardana no poden comprendre's sense entendre les del seu territori. Si bé en els últims anys el coneixement sobre els establiments rurals d'aquesta àrea ha augmentat notablement, encara existeix un cert buit, degut a que la majoria només ofereixen informació sobre un moment molt concret de l'antiguitat tardana, a manca d'estratigrafies més àmplies. A més, en molts casos aquests jaciments només s'han començat a estudiar en profunditat recentment, pel que sovint no existeixen publicacions detallades sobre els seus resultats, molt menys respecte als seus materials ceràmics o a inferències de tipus socio-cultural.

D'altra banda, fins fa poc més de dues dècades es desconeixia de manera pràcticament absoluta la cultura material associada a les darreres fases d'ocupació d'*Iluro*. Aquest coneixement es limitava sobretot a les vaixelles de taula africanes que presentaven motius decoratius cristians, o a les àmfores provinents de contextos funeraris, juntament amb ceràmiques de cuina grollera que no aportaven massa informació. Els dipòsits ceràmics datats

entre els segles III i VII recentment descoberts susciten un gran interès per a la comprensió d'aquest període, tant a nivell urbà com suburbà, i en especial respecte als recipients amfòrics, atès que permeten obtenir informació de tipus econòmic per a un moment en què les estructures socioeconòmiques i administratives romanes pateixen canvis significatius. En aquest context, l'estudi de les àmfores, com a contenidors per al transport de productes alimentaris a llarga distància, permet observar encara la presència d'un comerç en què els models de producció, distribució i consum dels productes ha canviat respecte als períodes anteriors, però que encara es manifesta i es desenvolupa a gran escala.

Per tot plegat, aquest treball pretén aportar un coneixement més profund de les dinàmiques comercials pròpies d'*Iluro* i el seu territori durant l'antiguitat tardana a partir de l'estudi dels recipients amfòrics provinents de contextos datats entre finals del segle III i el segle VII, tant de la ciutat, a partir de conjunts relacionats amb el *cardo maximus* i amb un grup de sitges i fosses, com d'altres jaciments propers que podrien definir-se com a rurals, i que sens dubte devien estar integrats dins les xarxes d'organització i estructuració del territori de la ciutat. Del nombrós conjunt d'assentaments agrícoles que avui dia es coneixen, s'ha fet una tria de quatre jaciments que, per les seves característiques històriques, podrien conformar una mostra prou representativa de les diferents dinàmiques de producció, hàbitat i transformació funcional que pateix el territori durant aquests segles: la vil·la romana dels Caputxins (Rocafonda, Mataró), Les Piques (Cirera nord, Mataró), la vil·la romana de Torre Llauder (Pla d'En Boet, Mataró) i la vil·la romana d'Horta Farrerons (Premià de Mar), un jaciment que es troba relativament lluny del nucli urbà d'*Iluro*, però l'estudi del qual pot resultar enriquidor per a la recerca.

L'objectiu és identificar la provenença geogràfica de les àmfores, establir els tipus representats i els seus continguts, i, finalment, precisar-ne la contextualització crono-espacial. Les dades obtingudes permetrien fer una aproximació doble: d'una banda, una anàlisi de la situació de l'*urbs* i el seu territori per tal d'establir possibles diferències o similituds en l'aprovisionament de productes alimentaris; d'altra banda, una anàlisi dels fluxos comercials d'aquest territori en el context global de la circulació de productes de l'est d'Hispania entre els segles III i VII, moment en què es succeeixen, a més, interessants transformacions, tant a la ciutat com al món rural. Amb tot plegat es pretén, finalment, aprofundir en el coneixement d'alguns aspectes de la l'economia romana durant l'antiguitat tardana, presentant el cas d'una petita ciutat provincial de l'est d'Hispania i del seu entorn immediat.

2. Metodologia

L'estudi parteix de la revisió de memòries arqueològiques i de la consulta bibliogràfica. En el cas dels contextos provinents de la ciutat d'*Iluro* s'han consultat les dades exposades en dues publicacions: d'una banda, per als conjunts de finals del segle III i començaments del segle IV, CERDÀ et al. 1997; d'una altra, per als conjunts del segle V al VII, CELA i REVILLA 2004, un estudi extens de la cultura material de la ciutat en aquest període, juntament amb REVILLA 2011, on es veu modificada la cronologia d'alguns dels contextos ceràmics. S'han tingut en compte també les dades aportades per FANTUZZI (2015) a partir de l'estudi arqueomètric de 90 mostres provinents d'aquests contextos.

Respecte als jaciments rurals, s'han consultat les memòries corresponents a intervencions arqueològiques dutes a terme en els últims anys. S'ha definit la situació crono-espacial del material ceràmic en relació al registre estratigràfic, limitant l'estudi a les unitats estratigràfiques datables dels segles III al VII, i precisant, en alguns casos, les cronologies proposades. S'han inclòs en l'estudi només els contextos que presentaven una atribució inequívoca a aquest període, posteriorment dividit en fases de cronologia més reduïda, descartant-se els que mostraven certa imprecisió en la datació, ja fos per problemàtiques d'atribució cronològica o bé per tractar-se d'un marc cronològic massa ampli.

Per als contextos provinents de la vil·la romana dels Caputxins s'ha consultat la memòria arqueològica de la intervenció del 2005 (HERNÁNDEZ-GASCH 2008), en el marc d'un projecte de reurbanització de la zona est del cementiri dels Caputxins (Mataró). En el cas de Les Piques, s'ha consultat la memòria de la intervenció d'urgència realitzada l'any 1995 (GALLEMÍ et al. 1998) al sector Cirera Nord (Mataró). De la vil·la romana d'Horta Farrerons, la memòria de les campanyes d'intervenció preventiva dutes a terme entre els anys 2001 i 2003 (Premià de Mar) (FONT i COLL 2005). Finalment, per als contextos provinents de la vil·la romana de Torre Llauder, s'ha consultat l'inventari de les campanyes programades de 2015 i 2016, encara en procés d'estudi.

Per a les quantificacions dels conjunts amfòrics s'ha optat per emprar el Nombre Mínim d'Individus (NMI), tot seguint el protocol establert a la taula rodona de Glux-en-Glenne (ARCELIN i TUFFREAU-LIBRE 1998). S'ha dut a terme el comptatge dels fragments amb forma majoritaris (vores o bases/pivots) i s'ha ponderat per 1 els fragments d'informes en els casos en què no hi havia formes, si bé aquesta ponderació, expressada a les taules (annex) entre parèntesis, només es comptabilitza a nivell de fase cronològica. Incloure a les taules de quantificació els fragments d'informes aporta més possibilitats de comparació entre

contextos, sobretot en aquells en què no s'ha dut a terme el treball de reconstrucció d'individus. Cal tenir en compte, però, que la ponderació d'informes suposa unes limitacions, ja que pot crear categories sobrevalorades. Els percentatges entre produccions (%NMI) s'han calculat a partir del NMI sobre el total de fragments amfòrics de cada jaciment a nivell de fase cronològica.

Cal tenir en compte, a més, que les diferents naturaleses de formació dels estrats d'on provenen els conjunts ceràmics queden reflectides en els materials arqueològics recuperats, fet pel qual en alguns contextos els materials són molt més abundants que en d'altres, o apareixen més ben conservats. Aquestes circumstàncies han d'estar presents en tot moment, sobretot tenint en compte que es treballa a nivell de quantificació comparada.

Un altre problema que es fa evident en l'anàlisi dels conjunts és el de la residualitat d'alguns tipus ceràmics: una bona part del material arqueològic recuperat dins d'aquests contextos tardans és, per un motiu o un altre, residual, entenent com a residual aquells materials que ja no es produeixen, que estan fora dels fluxos comercials i que no mantenen la seva funcionalitat original. En el cas de les àmfores incloses en aquest estudi, la residualitat s'ha pogut detectar fàcilment, de manera que, en la majoria dels casos, ha estat possible separar les formes amfòriques d'època republicana i altimperial de les pertanyents a l'antiguitat tardana. Tot i així, cal tenir en compte que, en termes quantitius, la presència d'aquests recipients amfòrics residuals pot produir un biaix en els resultats.

3. Marc geogràfic i context històric

La ciutat romana d'*Iluro* (actual Mataró) i el seu territori estan situats al litoral nord-est de la *Hispania Tarraconensis*. En l'actualitat formen part de la comarca del Maresme (figura 1), amb uns límits físics molt ben definits: el límit occidental el marcava la Cadena Litoral; l'occidental, el mar; i el septentrional, el riu Tordera. Al sud s'ubiquen la ciutat romana de *Baetulo* (actual Badalona) i la *Colonia Barcino* (Barcelona), a uns 30 km. Actualment i des del 7 de novembre de 1995, la ciutat romana gaudeix de la protecció BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) com a zona arqueològica.

Iluro fou una ciutat fundada *ex novo* a principis del segle I aC (GARCÍA 2014, 521), en el context d'una reorganització administrativa de les comunitats indígenes del litoral català impulsada per Roma. El seu territori mantenia una xarxa de comunicació molt extensa, tant a nivell terrestre com marítim, malgrat que no s'ha documentat l'existència de cap port. L'exploració de la terra fou intensa des del principi, especialment pel que fa a la viticultura, en ple desenvolupament des d'època augustal, tal com testimonia la proliferació de les *villae*, moltes de les quals presenten estructures associades a la producció vinícola (REVILLA 2008, 105-117). Els precedents d'aquesta producció se situen a partir del 80-75 aC, moment en què es daten les àmfores vinàries laietanes més antigues: la Dressel 1/Laietana i la Lamboglia 2/Laietana, fetes a imitació d'envasos itàlics.

Figura 1. Mapa de situació d'*Iluro*. Esc.: 1:1.000.000 (ICGC)

3. 1. L'antiguitat tardana a *Iluro* i el seu territori

En els últims anys el discurs historiogràfic al voltant de la naturalesa dels segles de l'antiguitat tardana ha experimentat un canvi radical, especialment pel que fa a la visió d'un procés de decadència lineal e inexorable, que acabava amb la desaparició absoluta no només de les estructures polítiques i administratives de l'Imperi Romà, sinó també del sistema socioeconòmic i cultural. De fet, semblava que aquest procés de decadència encaixés de meravella a *Iluro*, com a moltes altres ciutats romanes del nord-est peninsular, atès que a partir del segle IV es donaven un seguit de circumstàncies que no feien més que reafirmar aquest caràcter general de crisi: la degradació de la xarxa urbana, les transformacions arquitectòniques, els espolis i les transformacions funcionals dels espais. Això portava a preguntar-se sobre la naturalesa de les diferents etapes d'aquesta decadència, i a intentar situar el moment exacte en què s'hauria produït la fi de la ciutat i de la comunitat cívica, el moment final, per tant, de l'antiguitat. I així, la interpretació d'un procés més que complex restava simplificada a la imatge d'una crisi lenta i gradual que acabava portant inexorablement a la fi del món romà.

La fi de la ciutat suposava, a més, una transformació radical del territori, que es traduïa en l'absència total de qualsevol tipus de vida econòmica i sociocultural organitzada. Aquesta percepció negativa del període portava a imaginar paisatges de runes, despoblació i misèria a les darreries del segle X. L'historiador local J. M. Pellicer (1843-1903), per exemple, descrivia d'aquesta manera: "Indescriptible consideramos el aspecto de la comarca iluronesa a finales del siglo X. El silencio de la muerte reinaba en sus llanuras y en las hondonadas de sus colinas, sin cultivo la huerta, talados los viñedos, retrocedía esta privilegiada parte de la costa a su estado salvaje, formando extraño contraste sus recién incendiados caseríos, con la multitud de antiquísimos restos de civilizaciones de pueblos también desaparecidos" (PELLICER 1887, 375).

Avui dia, però, el paradigma historiogràfic ha canviat i les excavacions més recents mostren que *Iluro* és una ciutat en continua transformació des de la primera fase fins a l'última (CELA i REVILLA 2004, 399-424). Encara més, una documentació arqueològica cada cop més consistent i precisa ha posat al descobert nombrosos assentaments del territori que seguiran ocupats i en plena activitat productiva durant l'antiguitat tardana. De fet, entre finals del segle II i inicis del III, mentre que alguns establiments rurals són abandonats, d'altres com Torre Llauder seran reconstruïts, reforçant el seu caràcter monumental i aristocràtic (REVILLA 2008, 117). Durant els segles IV i VI, es produeix un procés general de canvi en les

estructures de poblament: al llarg del territori apareixen noves aglomeracions de petites dimensions, que assumiran algunes de les antigues funcions de la *urbs*; la majoria d'establiments rurals es mantindran ocupats, però amb transformacions funcionals rellevants; i d'altres seran reocupats, assolint també noves funcionalitats (BUSQUETS et al. 2013, 241-242). Aquestes transformacions sens dubte responen a un canvi en les estratègies productives i les formes de vida, però a la fi evidencien el desenvolupament d'una activitat intensa.

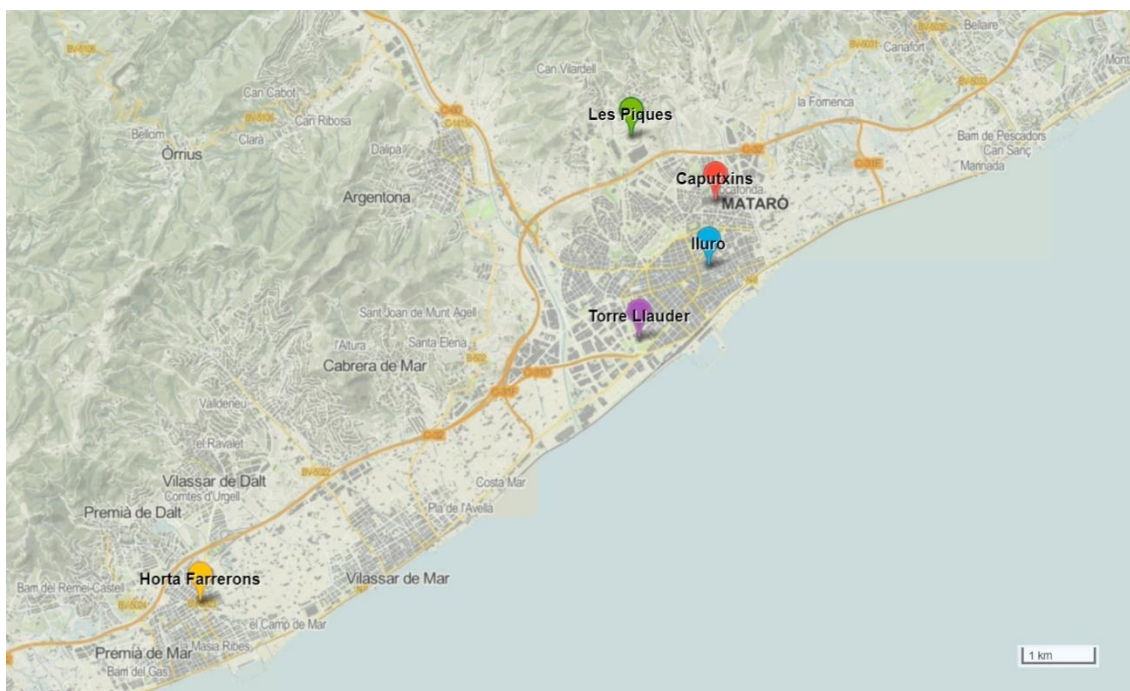

Figura 2. Mapa amb la ubicació d'Iluro i dels jaciments rurals analitzats.

Esc.: 1:100.000 (ICGC).

3. 2. La ciutat d'Iluro

Inicialment, el nucli poblacional tenia una extensió d'unes 7 o 8 ha, i s'ubicava a uns 400 m de l'actual línia de costa, a uns 28 m sobre el nivell del mar (CELA i REVILLA 2004, 401). *Iluro* (figures 2 i 3) fou construïda sobre un promontori situat entre dues rieres: la riera de Cirera i el Rierot. L'estructura urbana, per tant, havia de tenir en compte els desnivells naturals del terreny, al sud i a l'est. El registre estratigràfic mostra que *Iluro* va seguir ocupada fins a un moment imprecís del segle VI o inicis de la següent centúria.

Des del primer moment, el traçat urbanístic es va organitzar en base a una retícula ortogonal definida pel creuament entre el *cardo* i el *decumanus maximus*. Segons una reconstrucció hipotètica de la trama urbana (CERDÀ et al. 1997, vol. I, 253-269), l'organització de l'espai presentava una divisió especialitzada entre les diferents àrees de la ciutat: el sector sud del *cardo maximus* estaria ocupat per *tabernae* i un possible *macellum*, especialitzat per tant en activitats comercials i artesanals; la zona central i oriental estaria destinada a residència privada, amb la presència de les dues úniques *domus* conegudes fins ara, juntament amb indicis d'hàbitats més modestos; la zona nord, la més elevada, és on es devia dur a terme la vida pública, administrativa i religiosa.

Aquesta ordenació de l'espai s'hauria mantingut sense canvis importants fins al segle IV, en què es produeix l'abandonament parcial d'alguns sectors del clavegueram i es documenten transformacions funcionals en diferents espais públics de la ciutat, com ara el fòrum (CELA i REVILLA 2004, 411-413). Al segle V, bona part dels sectors central i sud del *cardo maximus* van ser coberts per un estrat d'anivellació que en alguns casos arribava a tenir fins a 1 m de potència (CELA i REVILLA 2005, 203-204). Aquest fet, que suposava una actuació a gran escala, va implicar la desaparició de bona part del clavegueram i dels edificis adjacents al *cardo maximus*, juntament amb una elevació general de la topografia. Sembla evidenciar-se que aquesta transformació del paisatge urbà va anar acompanyada d'una reorganització de l'espai en què els diferents sectors de la ciutat haurien assolit noves funcionalitats, amb el canvi ideològic i social que això suposa. També sembla desaparèixer en aquest moment la distinció entre "espai urbà", entès com una superfície tancada per les muralles, i "territori".

Cap a la segona meitat del segle VI, un seguit de *domus* dels sectors sud i est de la ciutat, que ja havien estat abandonades anteriorment, es van veure afectades per la construcció de múltiples fosses de dimensions i profunditats diverses, l'excavació de les quals hauria estat motivada per l'obtenció de matèria prima destinada a la construcció (CELA i REVILLA 2005, 203-205). Totes aquestes fosses van ser reutilitzades posteriorment com a abocadors de deixalles, resultant en uns dipòsits ceràmics que s'han relacionat majorment amb la vida domèstica i que inclouen una bona mostra de les produccions típicament tardanes. Segons els autors, la presència d'aquestes fosses estaria indicant un model d'hàbitat de poca densitat, dispers i sense una distribució regular (CELA i REVILLA 2004, 415-416). A la part alta de la ciutat, però, sembla que encara hi hauria una certa continuïtat funcional, en tractar-se d'un espai destinat primer a activitats econòmiques i després religioses, fet que traslladaria l'hàbitat privat a la perifèria de la ciutat (CELA i REVILLA 2004, 417).

Aquest conjunt de fets hauria motivat l'aparició d'un nou tipus d'hàbitat, el dels segles VI i VII, que sens dubte devia tenir un caràcter completament diferent als dels seus predecessors i que sembla desenvolupar-se amb total independència de les infraestructures públiques anteriors, significat per tant un canvi radical en el model de vida. D'aquesta reflexió, però, sorgeixen les qüestions sobre la definició de la naturalesa d'aquest nou hàbitat, tenint en compte, a més, que gairebé no es coneixen nivells d'ús o d'abandonament ben definits entre els segles IV i V.

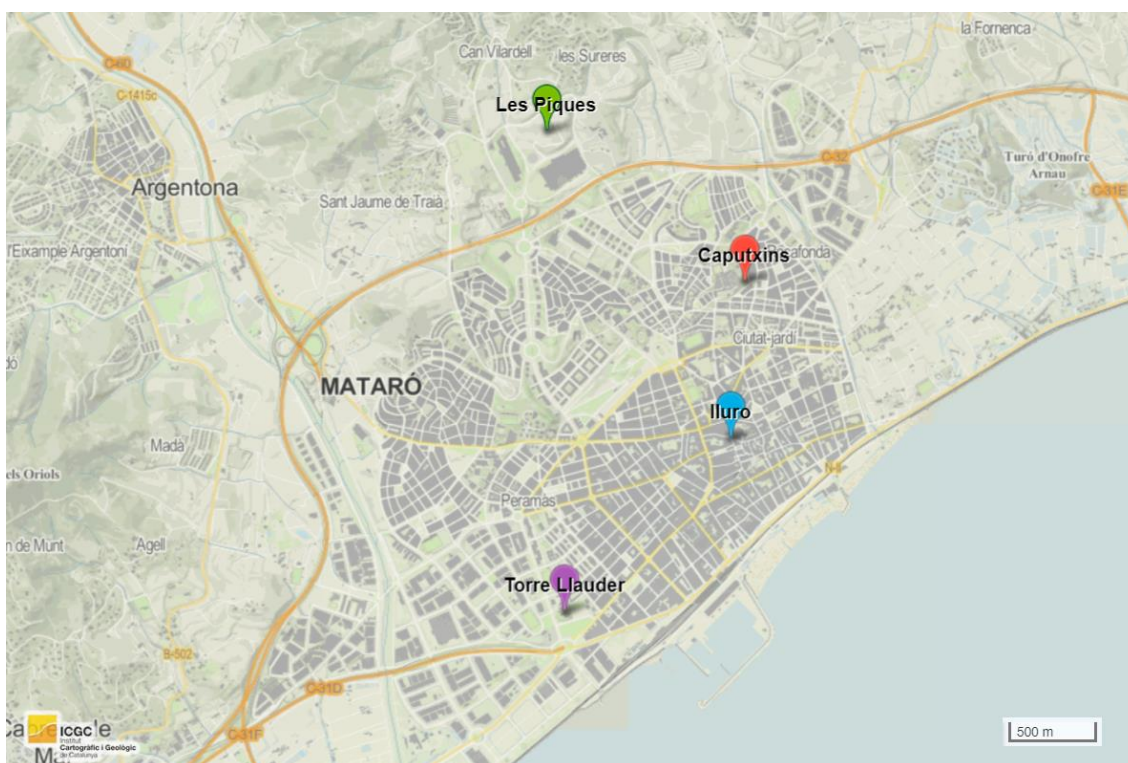

Figura 3. Mapa amb la ubicació d'Iluro, Els Caputxins, Les Piques i Torre Llauder (Mataró). Esc.: 1:50.000 (ICGC).

3. 3. La vil·la romana dels Caputxins

El jaciment dels Caputxins (figures 2 i 3) es troba dins del nucli urbà de Mataró, al barri de Rocafonda. Les seves coordenades U.T.M. són X=453998 Y=4599859, a una alçada de 67 m sobre el nivell del mar. Està ubicat en la vessant sud-est d'un petit turó, al nord-oest del carrer d'El Salvador i a l'oest del carrer Ciutat de Tàrraga, limitant a l'est amb el cementiri dels Caputxins. Antigament transcorrien molt a prop les rieres de Cirera i la del Pou de Vall,

actualment soterrades i desviades fins a la riera de Sant Simó a través de la conducció de l'avinguda Amèrica.

La troballa de material ibèric testimonia la presència d'un primer enclavament indígena, potser una explotació agrícola, en les proximitats del jaciment. El moment final d'aquest assentament és difícil d'establir, degut a la manca de restes estructurals, però sembla encara en funcionament a mitjans del segle I aC (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 30). Posteriorment, durant el segle I es documenta la construcció d'una vil·la romana, amb continuïtat fins al segle III, moment en què es detecta la destrucció de bona part de les estructures i l'aparició d'una nova fase constructiva (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 11-16). En aquest primer moment i durant tot l'altimperi, la vil·la hauria dut a terme una forta activitat agrària, presumiblement vitivinícola. S'ha documentat també un conjunt de fosses destinades a l'extracció d'argiles, que haurien de relacionar-se amb l'existència d'algun forn no documentat.

D'una segona fase, iniciada en algun moment del segle III, provenen un seguit d'estructures que trenquen amb el pla arquitectònic inicial, modificant fins i tot l'orientació de l'edifici (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 16-22). Aquesta fase, que va suposar l'arrasament de les estructures anteriors i la posada en marxa d'un programa arquitectònic completament diferent, devia implicar un canvi profund en l'estratègia productiva del jaciment, tot i que es desconeix l'abast d'aquestes activitats productives. Es va documentar la construcció d'un conjunt d'habitacions (H 1, 2, 3 i 8) pertanyents a la *pars fructuaria* de la vil·la, juntament amb un forn terrissaire que hauria estat destinat a la cocció de grans envasos d'emmagatzematge i material constructiu.

Una última fase, amb una cronologia de segle V a VII, suposa el moment final de l'explotació agrícola (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 22-24). En aquest moment s'haurien construït dues habitacions noves (H 4 i 6), seguint la mateixa orientació que les estances de la fase anterior; tanmateix, sembla que les estructures precedents encara mantindrien un cert ús, tot i que amb canvis funcionals importants. La troballa d'un conjunt de retalls realitzats tant a l'interior com a l'exterior de les habitacions destinats a contenir *dolia* testimoniarà un nou ús de l'edifici, relacionat amb l'emmagatzematge o el processament de productes alimentaris. Aquesta interpretació sembla ajustar-se al fet que l'abandonament del forn ceràmic FA 5 es produeixi precisament a partir del segle IV (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 21-22).

3. 4. Les Piques

El jaciment de Les Piques (figures 2 i 3) s'ubica a la banda nord del barri de Cirera (Mataró), en el Sector "Cirera Nord"/ Sector C-1, una àrea compresa entre el traçat de l'autopista A-19, pel sud, i el Camí dels Contrabandistes pel nord. Limita a l'est amb el Torrent de les Piques, i a l'oest amb la carretera de Cirera. Les seves coordenades U.T.M. són X=452709 Y=4601781, i la seva alçada sobre el nivell del mar oscil·la entre els 122 i 167 m. A molt poca distància es localitza el jaciment de Can Soleret, on es va documentar un límit de propietat romana, i el del Torrent de les Piques, corresponent a la *pars rustica* d'una vil·la.

Es tracta d'un jaciment inicialment ibèric, tal com evidencia l'existència d'un camp de sitges, probablement del període ibèric ple (GALLEMÍ et al. 1998, 150). A partir del segon quart del segle I aC, en el context de la reorganització territorial impulsada per Roma, es documenta un assentament agrícola ibèric de plana, probablement relacionat amb el cultiu de la vinya. Posteriorment, s'edificà una vil·la romana que aprofitava les estructures de l'establiment agrícola anterior, incloent-les en el conjunt de dependències de la seva *pars rustica*, fins al moment d'abandonament de l'assentament, vers finals del segle II (GALLEMÍ et al. 1998, 151-153). Un cop amortitzades les estructures, no es documenta cap tipus d'activitat antròpica durant un espai de temps considerable.

Des de mitjans del segle V i fins a principis del VI, la zona és emprada com a deixalleria d'una possible vil·la romana situada en proximitat al jaciment. S'han documentat diversos abocaments de materials realitzats en diferents sectors, evidenciant que durant aquest període va existir una forta freqüentació de l'indret (GALLEMÍ et al. 1998, 154).

3. 6. Torre Llauder

El Clos Arqueològic de Torre Llauder (figures 2 i 3) es troba situat al barri del Pla d'en Boet (Mataró), molt a prop del Camí Ral. S'ubica entre els carrers de Roma, de Sant Cugat, de Sant Valentí i l'avinguda President Companys, en una zona plana molt propera al mar, a uns 500 m de la línia actual de costa i a una alçada d'entre 5 i 10 m sobre el nivell del mar. Les seves coordenades U.T.M. són X=452820 Y=4597878. El 23 de desembre de 1964, fou declarada Monumento Histórico Artístico de Interés Nacional, posteriorment BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) com a zona arqueològica. A uns 600 m al nord de la vil·la passa el Camí del Mig, que coincideix amb el traçat de l'antiga Via Augusta.

La primera ocupació ben documentada correspon a una *cella vinaria* que caldria situar entre el darrer quart del segle I aC i mitjans del I dC (PUERTA i GARCIA 2011, 192). D'aquest primer assentament es coneixen quatre forns terrissers destinats a la fabricació d'àmfores vinàries, tal com testimoniarà el descobriment d'un dipòsit farcit pràcticament d'àmfores del tipus Pascual 1. Posteriorment, en època d'August, es construí una magnífica vil·la disposada en tres terrasses de grans dimensions, que estarien orientades de cara al mar. Les restes conegudes avui dia pertanyen a la *pars urbana*, a uns 14,5 m sobre el nivell del mar (GARCIA et al 2012, 48-49). Una de les característiques principals de la vil·la és que tenia dos peristils, fet que reflexa, entre altres coses, la seva riquesa.

A finals del segle II o inicis del III, la vil·la viu un període d'esplendor i es produeix una reforma general de l'edifici que inclou un programa musivari molt complex; en destaquen sobretot els luxosos mosaics del *tablinum* i el *triclinium*, d'estil africà (CLARIANA i JÁRREGA 1994, 254; GARCIA et al. 2012, 55-57). En aquest moment s'hauria construït un atri amb un *impluvium* ornamental al centre, pavimentat amb *opus tessellatum* en blanc i negre. També es documenta l'última gran remodelació del peristil 1, que conformaria un *viridarium*, un gran pati enjardinat, a l'interior del qual es van trobar prop de trenta retalls, alguns amb restes vegetals carbonitzades, així com un *euripus* que hauria imitat el curs d'un petit rierol, tot transportant l'aigua provinent de l'*impluvium* de l'atri (PUERTA i GARCIA, 2011, 196-197).

A partir del segle IV i inicis del V es produeixen un seguit de transformacions que acabaren convertint la vil·la en un establiment destinat a activitats industrials i d'emmagatzematge d'aliments. La paret nord del *tablinum* fou transformada en un absis, tot i que la seva funció continuà sent la d'un espai de recepció i d'ostentació de la propietat (GARCIA et al. 2012, 60). En diverses estances es van construir un seguit de dipòsits, potser per a decantar algun tipus de líquid, així com una sèrie d'estructures que podrien haver estat la base d'algun tipus de maquinària (GARCIA et al. 2012, 61-62). El *triclinium* es va transformar en un magatzem amb *dolia* semienterrats, quedant retallat bona part de l'antic mosaic.

Durant l'excavació del peristil 1 es va trobar un nivell d'abandonament que contenia una quinzena de fosses o sitges de característiques i mides molt similars, possiblement associades a l'activitat agrícola, datades al voltant del segle VI (GARCIA et al. 2012, 62-63). També es localitzà un gran forat de més de 3 m de profunditat amb diversos abocaments de deixalles domèstiques i constructives, l'amortització del qual es produeix entre els segles V i VI. Posteriorment, es documenten un seguit d'inhumacions que representen la darrera fase

d'ocupació de l'edifici, abans del seu abandonament definitiu; malauradament, es desconeix la cronologia d'aquests enterraments, si bé una de les sepultures suggereix una datació de segles VIII o IX (PUERTA i GARCIA, 2011, 201-203).

Actualment el peristil 2 es troba encara en procés d'estudi. En les darreres excavacions es van trobar una sèrie de forats alineats d'uns 10 cm de diàmetre que tallen el paviment, la cronologia dels quals és encara desconeguda, però que semblen associar-se a un moment de transformació funcional. Es trobà també un enterrament pertanyent a la darrera fase d'ocupació de la vil·la (PUERTA i GARCIA 2011, 192-193).

3. 7. Horta Farrerons

La vil·la romana d'Horta Farrerons o Can Farrerons (figures 2 i 4) es troba situada al municipi de Premià de Mar, entre el Torrent Fontsana a llevant, la carretera de Vilassar de Dalt (BV-5023) a ponent i la Gran Via de Lluís Companys al sud. Les seves coordenades U.T.M. són X=446863 Y=4594219. Gaudeix de la declaració de BCIN com a zona arqueològica des del 15 de setembre de 2014. Com en el cas de Torre Llauder, la vil·la està ubicada molt a prop del Camí del Mig, antiga Via Augusta, i de la línia de costa actual (uns 200 m), a uns 12 m sobre el nivell del mar.

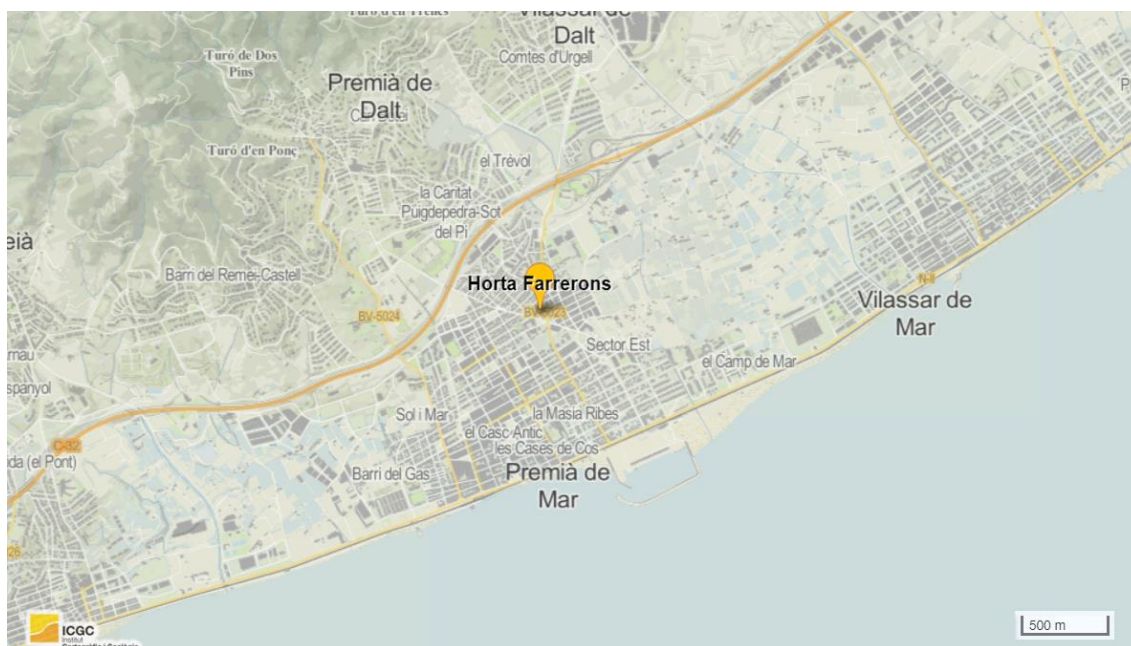

Figura 4. Mapa amb la ubicació d'Horta Farrerons (Premià de Mar). Esc.: 1:50.000 (ICGC).

Es tracta d'un singular edifici de planta octogonal, que hauria estat construït en una primera fase d'ocupació datable entre finals del segle IV i inicis del V, tot i que resulta difícil establir una cronologia precisa (FONT i COLL 2005, 14-16). Només es coneix la funcionalitat del sector oest de l'edifici, on es localitza un petit *balneum*. A causa de l'absència de nivells d'ús amb material de cronologia fiable, es desconeix la funcionalitat de la resta d'estances, així com del propi edifici. No obstant, l'estructura octogonal i les característiques de la construcció fan pensar que es tracta d'un complex integrat dins la *pars urbana* d'una vil·la (FONT i COLL 2005, 18).

Al llarg del segle V i fins mitjans del VI l'edifici pateix una sèrie de transformacions funcionals i estructurals per tal de practicar-hi noves activitats productives (FONT i COLL 2005, 16-17). Només s'han documentat nivells d'hàbitat als àmbits 2 i 3, antics *caldarium* i *tepidarium*. Els àmbits 4, 5, 6, 7 i 8 acolliran una instal·lació vinícola amb tots els seus components: una premsa de palanca (*torculum*), un *lacus vinarius* (antiga piscina el *frigidarium*), una *cella vinaria*, etc. També s'han documentat una gran quantitat de fosses per a la instal·lació de *dolia* en gairebé totes les estances. Paral·lelament, diversos àmbits acullen un probable taller metal·lúrgic (àmbits 15, 8, 17, 23), amb nombroses cubetes excavades al sòl geològic i una àmplia estructura semicircular que ha estat interpretada com una gran àrea de combustió.

Durant la segona meitat del segle VI, abans de l'abandonament definitiu de l'edifici, es realitzen diverses inhumacions en el sector oest i sud-oest del jaciment. Anteriorment, ja s'havien documentat dues inhumacions d'individus perinatals en els àmbits 9 i 11. En el sector oest s'han registrat tres inhumacions d'adults (dues en l'àmbit 2 i una en l'àmbit 3) i una inhumació d'un individu perinatal (àmbit 23); en el sector sud-oest, a l'exterior de l'edifici, s'ha documentat una petita necròpolis formada per set inhumacions, de les quals sis pertanyen a individus infantils. El conjunt de l'àrea de l'edifici octogonal sembla abandonar-se definitivament en algun moment entre finals del segle VI i inicis del VII.

4. Els conjunts amfòrics dels segles III al VII

4. 1. Les àmfores dels segles III-IV

A través de les excavacions realitzades des de finals de la dècada de 1980 en diversos punts de la ciutat de Mataró, a la zona propera a l'actual Plaça de l'Ajuntament, s'ha pogut identificar un conjunt de contextos estratigràfics vinculats al *cardo maximus* de la ciutat, que anirien des de finals del segle III fins al primer terç del VI. De finals del segle III i començaments del IV s'han pogut identificar dos conjunts provinents de les excavacions fetes a El Carreró núm. 43-45 (Can Ximenes) i al carrer de Sant Cristòfor núm. 12 (Can Puig/Can Fullerachs) (CERDÀ et al. 1997, vol. 1, 54-70; 172-218), els anys 1981-1982 i 1989-1990 respectivament.

La datació d'aquests contextos s'ha realitzat tant a partir dels individus amfòrics trobats com d'altres tipus ceràmics, especialment vaixel·la fina (TS africana C, TS africana A/D, TS gal·lica *lucente*, TS africana D de formes Lamb. 51A, Hayes 58B, Hayes 67, entre d'altres), però també ceràmica comuna i de cuina africana (Ostia IV-59, Atlante CVII-10), així com a partir de l'anàlisi d'una moneda de Claudi II, amb un *terminus post quem* de 270, i d'una moneda de Gal·liè, de 253-268 (CERDÀ et al. 1997, vol. 2, 83-85).

Dels jaciments rurals estudiats, només la vil·la romana dels Caputxins presenta contextos atribuïbles a aquest període, pertanyents a l'anomenada "fase baiximperial", amb una cronologia de segle III-IV. Es tracta de la segona fase documentada, en què es va identificar l'arrasament de bona part de les estructures anteriors i la construcció de nous espais com a conseqüència d'un canvi en les estratègies de producció del jaciment. Aquesta fase, representada per les habitacions 1, 2, 8 i 3, ja havia estat excavada amb anterioritat als anys 70 per Francesc Gusi (1970-1971) i per membres de la Secció Arqueològica del Museu de Mataró (1970-1973), per la qual cosa els treballs de l'any 2005 (HERNÁNDEZ-GASCH 2008) es limitaren a la reexcavació de rases i habitacions, a excepció d'una trinxera de fonamentació i de l'angle de l'habitació 8.

La UE 007-008-009 pertany a un nivell reexcavat de l'anomenada rasa 3. La UE 84 correspon a un nivell d'enderroc de l'habitació 11, amb abundant material constructiu. En aquest estrat es documentà una moneda de Claudi II, de finals del segle III, que ha permès precisar el moment en què s'haurien produït els enderrocs. La UE 103 pertany a un estrat extret de l'interior d'un forn ceràmic (FA 5). Finalment, la UE 182 pertany a un nivell d'abocament de deixalles en un retall d'origen antròpic originat per a l'extracció d'argiles (UE 131), la

formació del qual se situaria en algun moment de la segona meitat del segle II i inicis del III (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 16). Entre els materials ceràmics que aporten cronologies destaquen les formes de TS africana de tipus D (Hayes 61B/Lamb. 54, Hayes 59/Lamb. 81) i algunes ceràmiques de cuina africana de cronologia àmplia (Ostia I, 261 i 262, Hayes 197, Lamb. 9A i 10A, entre d'altres).

Conjunts amfòrics dels segles III-IV:

Grups productors NMI (%NMI)	Formes	Iluro NMI	Caputxins NMI	Total NMI (%NMI)
Àmfora africana 27 (15,79%)	Keay I A	5		5 (2,92%)
	Keay I B	5		5 (2,92%)
	Keay III A /Africana I-A	1		1 (0,58%)
	Keay IV-V /Africana II A	4	1	5 (2,92%)
	Keay XXV / Beltrán 64	2		2 (1,17%)
	Indet.	2	7	9 (5,26%)
Àmfora oriental 2 (1,17%)	Indet.		1	1 (0,58%)
	Residual (no tardanes)	1		1 (0,58%)
Àmfora sudhispànica, bètica, lusitana 57 (33,34%)	Keay XIII A / Dressel 23	3	1	4 (2,34%)
	Keay XV / Almagro 55	1		1 (0,58%)
	Keay XVI A / Ostia I, 546	14		14 (8,19%)
	Keay XVI B	1		1 (0,58%)
	Keay XXIII /Almagro 51 C	1		1 (0,58%)
	Tejarillo II (Keay XIII C? / Dressel 23)	1		1 (0,58%)
	Indet.	6	1	7 (4,09%)
	Residual (no tardanes)	27	1	28 (16,37%)
Àmfora tarraconense 46 (26,90%)	Indet.		9	9 (5,26%)
	Residual (no tardanes)	32	5	37 (21,64%)
Àmfora ebusitana 2 (1,17%)	Indet.		1	1 (0,58%)
	Residual (no tardanes)	1		1 (0,58%)
Àmfora itàlica 8 (4,68%)	Indet.		1	1 (0,58%)
	Residual (no tardanes)	4	3	7 (4,09%)
Àmfora gàl·lica 23 (13,45%)	Gauloise 4	22		22 (12,86%)
	Indet.		1	1 (0,58%)
Àmfora ibèrica 2 (1,17%)	Indet.		2	2 (1,17%)
Àmfora romana indet. 4 (2,34%)	Indet.	2	2	4 (2,34%)
TOTAL		135	36	171

Aquests contextos presenten, *a priori*, un conjunt amfòric dominat per les produccions sudhispàniques/bètiques o lusitanes, amb 57 individus (33,34% sobre el total), la majoria, però, provinents dels contextos d'Iluro, seguides per les originàries de la Tarraconense, amb un total de 46 àmfors (26,90%). En menor mesura, però encara amb proporcions importants, es troben les àmfors de la Gàl·lia (13,45%), representades per 22 individus de Gauloise 4

provinents dels contextos d'*Iluro*, i un conjunt força divers de produccions nord-africanes (15,79%). A aquests resultats se li han de restar les produccions residuals, per evitar un biaix.

Dels 135 individus pertanyents als contextos d'*Iluro*, 60 pertanyen a produccions tardanes identificables, mentre que prop de la meitat (38,01% sobre el total) correspon a produccions clarament residuals (figura 5). De fet, totes les produccions de la Tarraconense provinents d'*Iluro* ho són, tot i ser un dels grups més representats, ja que es tracta d'àmfores d'època augustal: han de considerar-se residuals les formes Dressel 1 de producció laietana, Tarraconense 1/Laietana 1, Pascual 1, Dressel 2-4 i Beltrán II B. El mateix passa amb bona part de les produccions residuals sudhispàniques (15,79%), amb les formes Dressel 12, Dressel 7-11, Dressel 20 i Haltern 70. Són igualment residuals les àmfores d'origen itàlic (Dressel 2-4, Lamb. 2) i oriental (Dressel 2-4), així com un fragment de possible origen ebusità.

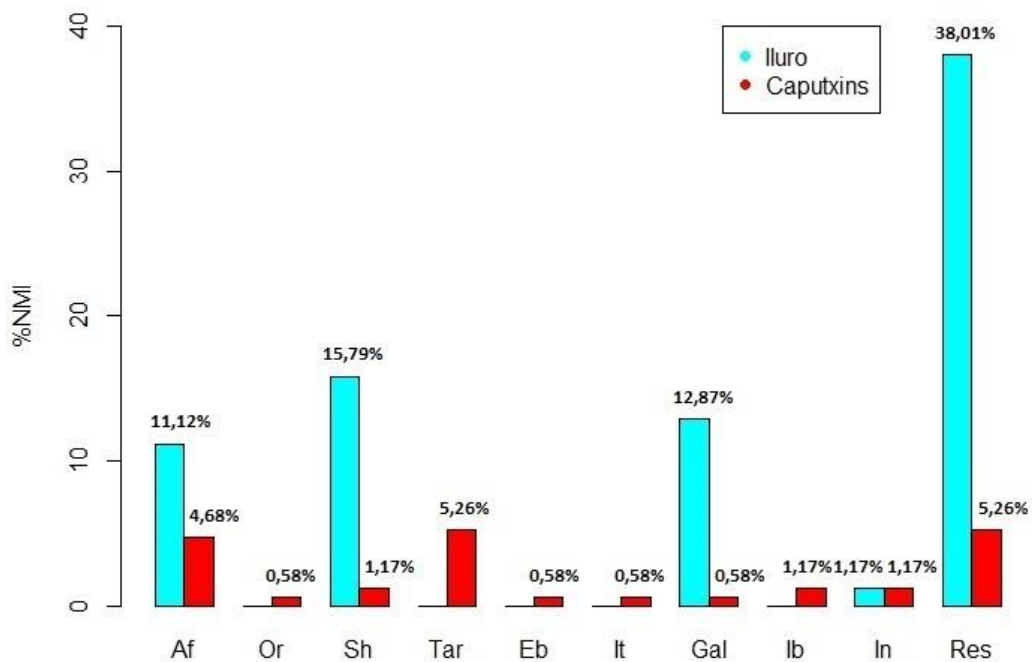

Figura 5. Diagrama de barres de les produccions amfòriques de finals del segle III i IV (%NMI). A cada barra s'expressa el percentatge sobre el total a partir del NMI (%NMI). (Af: africanes, Or: orientals, Sh: sudhispàniques, Tar: tarraconenses, Eb; ebusitanes, It: itàliques, Gal: gàl·liques, Ib: ibèriques, In: romana indeterminada, Res: residual en aquests contextos)

Com en el cas d'*Iluro*, els Caputxins presenta un bon nombre de produccions residuals, fins al punt que només dues de les tipologies establertes corresponen a formes tardanes: un individu pertanyent a una Keay IV-V/Africana IIA nord-africana, i un de la forma Keay XIII A/Dressel 23 d'origen bètic. Cal destacar, a més, que el nombre total d'individus dels Caputxins és molt menor al dels contextos provinents d'*Iluro*, degut, probablement, a les diferents naturaleses d'aquests contextos arqueològics. D'un total de 36 individus, 9 tenen un caràcter residual, 2 pertanyen a formes tardanes i 25 representen formes indeterminades. Sense descartar, a més, que moltes de les formes indeterminades es corresponguin també amb produccions residuals, com podria ser el cas d'algunes de les produccions tarraconenses, els individus indeterminats de les quals dominen el conjunt amfòric dels Caputxins (5,26% sobre el total). Cal considerar residuals les formes tarraconenses Pascual 1 i Dressel 2-4, la forma sudhispànica Beltrán II B, i les formes itàliques Dressel 2-4 i Dressel 6.

És per aquesta elevada presència de produccions residuals que cal posar en dubte el caràcter dominant de les produccions sudhispàniques i tarraconenses durant els segles que ens ocupen. Si deixem de banda les produccions residuals, el grup predominant a *Iluro* segueix sent el de les àmfores d'origen sudhispànic, tot i que en menor grau (15,79%), seguit de les gàl·liques (12,87%), i en menor mesura, però encara amb prou representativitat, per les nord-africanes (11,12%). A els Caputxins, en canvi, són les àmfores tarraconenses les que dominen el conjunt, amb 9 individus indeterminats (5,26%); no pot descartar-se, però, que alguns d'aquests individus siguin també produccions residuals, com ja hem dit. El següent grup predominant als Caputxins és el de les àmfores nord-africanes (4,68%), si bé la majoria pertanyen a individus indeterminats.

Entre les àmfores sudhispàniques hi ha un clar predomini de la forma Keay XVI A, una àmfora destinada a l'emmagatzematge de productes piscícoles, representada per 14 individus provinents d'*Iluro*. El contingut en conserves de peix està representat per un altre individu de Keay XVI, variant B, i per una Keay XXIII/Almagro 51C, ambdós d'*Iluro*. Dels recipients per a oli o preparats d'oliva destaquen quatre individus assimilables a la forma Keay XIII A/Dressel 23, el recipient genèric per al transport de l'oli bètic des de mitjans del segle III, així com una possible forma Tejarillo II. La presència d'aquestes Dressel 23 testimoniarà la presència de l'oli bètic no només a *Iluro*, sinó també al seu entorn rural immediat, amb l'individu trobat als Caputxins; malgrat això, els autors del treball posen en dubte el seu origen bètic, apuntant la possibilitat que es tracti d'una producció africana, similar a la trobada a La Guanta (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, Annex 4: inventari de materials, 18).

Les produccions nord-africanes mostren un predomini de les formes Keay I A i Keay I B dels contextos d'*Iluro*, provinents probablement de la Mauritània i amb un abast cronològic de finals del segle III a principis del IV, així com de la forma Keay IV-V/Africana II A, una producció de Tunísia amb presència tant a *Iluro* com als Caputxins. D'aquesta última, cal dir que un dels individus havia estat classificat en l'estudi inicial de CERDÀ et al. 1997 com a Keay VI/Africana II C. En base a anàlisis arqueomètriques, Fantuzzi canvia aquesta atribució tipològica per la de Keay IV-V (FANTUZZI 2015, 359). Són també de l'Àfrica proconsular una Keay III A/Africana I A i dos individus de Keay XXV/Beltrán 64, amb escassa representativitat. És difícil establir els continguts que devien transportar aquestes àmfores, a excepció de la Keay III A/Africana I A, que devia contenir oli; la Keay IV-V sembla que no hauria estat destinada a aquest tipus de producte (BONIFAY 2004, 111).

Resulta interessant el fet que a *Iluro* s'hagi documentat la presència de 22 individus de la forma Gauloise 4, mentre que als Caputxins, l'únic testimoni de procedència gal·la sigui un fragment informe d'àmfora indeterminada. La Gauloise 4 és una producció per al transport de vi de la Narbonense que es fabrica i circula massivament des de la segona meitat del segle I i que desapareixerà precisament a finals del segle III.

Per últim, cal destacar l'absència, en aquets contextos, d'àmfores de procedència oriental, excepte un individu indeterminat procedent dels Caputxins. De la mateixa manera passa amb les àmfores ebusitanes i itàliques, representades pels seus respectius fragments indeterminats, trobats també als Caputxins.

4. 2. Les àmfors dels segles IV-V

Hi ha un seguit de contextos provinents de la vil·la romana dels Caputxins que han d'englobar-se en un marc cronològic que aniria des del primer terç del segle IV fins a finals del segle V. Es tracta d'algunes unitats estratigràfiques que pertanyen al moment final de l'anomenada "fase baiximperial" i a l'inici de la "fase tardoantiga".

La UE 124 prové de l'excavació de l'àmbit delimitat pels murs FA 2 i FA 25. Les UE 132 i 178 conformen el farciment d'un abocador de deixalles a l'interior d'un retall realitzat per a l'extracció d'argiles (UE 131), com en el cas de la UE 182, analitzada en l'apartat anterior. La UE 134 correspon a un segon abocament (retall UE 133), petit però molt homogeni, i que presentava materials datables des de finals del segle IV fins, com a mínim, mitjans del segle V (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 16). Les UE 172 i 176 són nivells de rebliment de l'entrada del *praefurnium* del forn FA 5 (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, 22). Les datacions venen donades sobretot per TS africana D del tipus Hayes 75, 67, 81B i 91B, TS gal·lica tardana paleocristiana (Rigoir 1C i 18B) i cuina africana (Atlante CV, 1). De la UE 132 prové també una moneda de Gal·liè (260-268).

De la resta de jaciments, només la vil·la de Torre Llauder ha proporcionat conjunts clarament atribuïbles als segles IV i V, tenint en compte que una gran part dels contextos presentaven marcs cronològics massa amplis. En aquest sentit, cal tenir en compte que els materials provinents de les campanyes de 2015 i 2016 encara es troben en curs d'investigació; esperem que després d'un procés de revisió i de contrastació de dades sigui possible atribuir marcs cronològics més precisos. Dels contextos inclosos en aquesta anàlisi, cal dir que majorment han proporcionat materials propis de la segona meitat del segle IV fins a finals del segle V, arribant en alguns casos a marcs cronològics més propis d'aquest darrer segle que de l'anterior.

Tots els contextos provenen de les excavacions realitzades en l'anomenat "peristil 2", una àrea voltada per un pòrtic que tancaria la pars urbana de la vil·la pel seu costat oest. Cal remarcar l'existència d'un seguit de rases que haurien estat fetes per Marià Ribas als anys 60. Les unitats estratigràfiques incloses en aquest estudi (UE 2040, 2103, 2154, 2157, 2158, 2166, 2168, 2175 i 2176) corresponen majorment a nivells d'amortització del peristil, a excepció de la UE 2154, que és el rebliment de la rasa UE 2010. Les datacions dels estrats han estat efectuades per materials de tot tipus, especialment TS africana D (Hayes 91, Hayes 61, Hayes 67, entre d'altres), però també TS gal·lica tardana paleocristiana (Rigoir 17) i àmfors africanes (Keay V-VI, Keay LV A, entre d'altres).

Conjunts amfòrics de principis del segle IV a finals del V:

Grups productors NMI (%NMI)	Formes	Caputxins NMI	Torre Llauder NMI	Total NMI (%NMI)
Àmfora africana 21 (27,27%)	Keay I A	3		3 (3,90%)
	Keay III A/Africana I A	2		2 (2,60%)
	Keay V/Africana II A	5		5 (6,49%)
	Keay VI/Africana II C o Keay V/Africana II A		1	1 (1,30%)
	Indet.	1	9	10 (12,99%)
Àmfora oriental 4 (5,19%)	Indet.	1	2	3 (3,90%)
	Residual (no tardanes)	1		1 (1,30%)
Àmfora sudhispànica, bètica, lusitana 7 (9,09%)	Indet.	1	1	2 (2,60%)
	Residual (no tardanes)	3	2	5 (6,49%)
Àmfora tarraconense 26 (33,77%)	Indet.	8	4	12 (15,58%)
	Residual (no tardanes)	11	3	14 (18,18%)
Àmfora ebusitana 3 (3,90%)	Indet.	1	1	2 (2,60%)
	Residual (no tardanes)	1		1 (1,30%)
Àmfora itàlica 6 (7,79%)	Indet.	1	1	2 (2,60%)
	Residual (no tardanes)	4		4 (5,19%)
Àmfora gàl·lica 2 (2,60%)	Gauloise 4	2		2 (2,60%)
Àmfora ibèrica 2 (2,60%)	Indet.	2		2 (2,60%)
Àmfora romana indet. 6 (7,79%)	Indet.	4	2	6 (7,79%)
TOTAL		51	26	77

D'un total de 77 individus, només s'ha pogut identificar una forma amb una atribució cronològica clara als segles IV-V: una Keay VI/Africana II C, provinent de la UE 2040 de Torre Llauder; tanmateix, aquesta atribució tipològica resulta dubtosa. La resta de les formes identificades correspon a produccions que han de ser considerades residuals en aquests contextos (figura 6).

Dels 51 individus provinents dels Caputxins, 21 serien produccions no tardanes, majorment pròpies de contextos augustals, i sobretot d'origen tarraconense (Pascual 1, Dressel 1 B, Dressel 2-4 i Dressel 7-11), però també itàlic (Dressel 2-4 i Dressel 6 B) i sudhispànic (Dressel 14, Dressel 7 D i Dressel 7-11), a més d'un individu de procedència oriental (Rb. 54), amb una cronologia aproximada de 1-200 i d'un individu ebusità de PE-15 (=T-8.1.2.1), amb una cronologia molt antiga (finals del segle IV fins a la segona meitat del segle III aC) (RAMON 1995, 222-223). Deixant de banda aquestes produccions, hi hauria un clar predomini de les àmfors africanes, amb 10 individus amb forma reconeguda, aquests però han de considerar-se igualment residuals en aquests contextos, no havent-se pogut identificar cap forma datable de la segona meitat del segle IV o el segle V. Entre les produccions

d'origen nord-africà s'han documentat les formes Keay IA (finals del segle III i inicis del IV), Keay III A i Keay V/Africana IIA (segona meitat del segle II-III). De la mateixa manera, són residuals en aquests contextos els dos individus de Gauloise 4 d'origen gàl·lic (segona meitat del segle I-finals del III), malgrat que no es documentava la seva presència als Caputxins en els contextos de segles III-IV.

Per tant, els Caputxins presenta un total de 32 individus que han de considerar-se residuals, un 41,56% sobre el total; la resta són, en la seva totalitat, formes indeterminades que no permeten l'extracció de gaires més dades. A Torre Llauder aquesta residualitat no és tant elevada: d'un total de 26 individus, només 5 són produccions residuals (6,49%): Dressel 2-4 i Pascual 1 per les tarraconenses i Haltern 70 i Dressel 20 per les sudhispàniques. De la resta, però, només s'ha pogut identificar una forma, de manera que prop del 80% correspon a formes indeterminades.

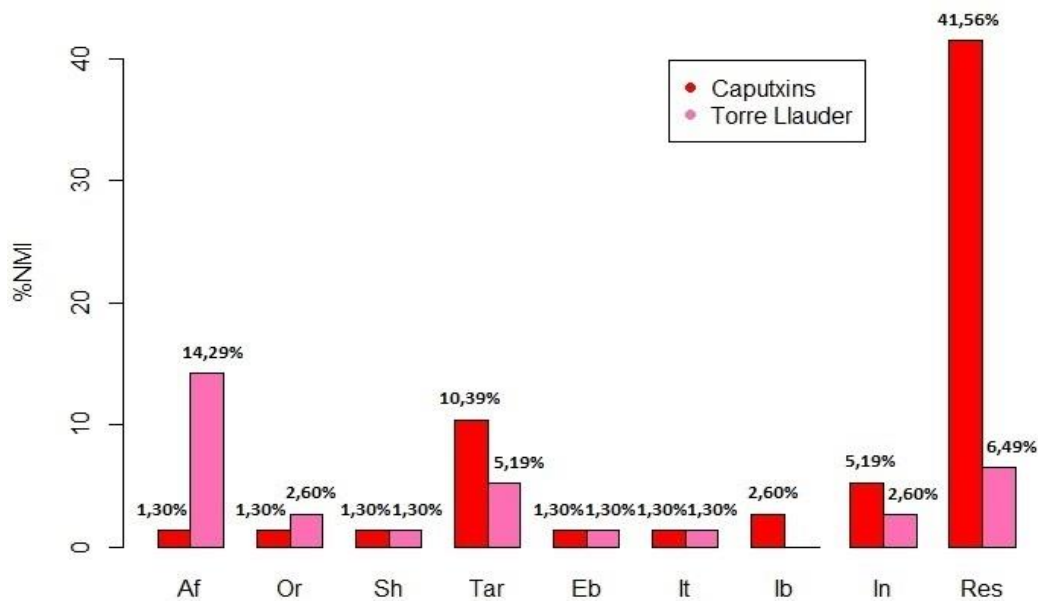

Figura 6. Diagrama de barres de les produccions amfòriques dels segles IV-V (%NMI). A cada barra s'expressa el percentatge sobre el total a partir del NMI (%NMI). (Af: africanes, Or: orientals, Sh: sudhispàniques, Tar: tarraconenses, Eb; ebusitanes, It: itàliques, Ib: ibèriques, In: romana indeterminada, Res: residual en aquests contextos)

Malgrat això, sembla que hi hauria un predomini de les àmfores nord-africanes (27,27% sobre el total dels conjunts); la majoria però, són individus indeterminats (12,99%) o bé, com ja hem dit, residuals en aquests contextos. Només un individu permet una classificació, tot i que controvertida: una Keay VI/Africana II C, que tindria una cronologia de segle III, tot i que les variants més tardanes continuen al llarg del segle IV (BONIFAY 2004, 114-115);

tanmateix, també podria tractar-se d'una Keay V/Africana II A, amb una cronologia que no sobrepassaria el segle III. Cal destacar també la presència d'altres àmfores nord-africanes en altres contextos de Torre Llauder que no han estat afegits a aquest estudi pel fet de tenir una cronologia problemàtica; és el cas, per exemple, de la UE 2145, en què un individu nord-africà podria pertànyer a una Keay LV A (segle IV-inicis del V) o a una Keay XXVII B (finals del segle V-inicis del VI).

El següent grup predominant és el de les àmfores tarraconenses, amb un 15,58% del total sense comptar les residuals, representades, però, per individus indeterminats, 8 dels Caputxins i 4 de Torre Llauder. Cal destacar també la presència d'altres individus indeterminats d'origen oriental, sudhispanic, ebusità, itàlic, gàl·lic i ibèric, amb molt poca representació, alguns dels quals podrien ser igualment residuals.

El caràcter reduït dels conjunts amfòrics adscrits a aquest període, juntament amb l'alt grau de residualitat que presenten, impedeixen aproximar més dades, per la qual cosa creiem que no han de prendre's com a representatius d'aquest marc crono-espacial. Caldria, per tant, buscar altres contextos de referència que aportessin una visió més exhaustiva del pas entre la segona meitat del segle IV i el segle V.

4. 3. Les àmfores dels segles V-VI

En diverses intervencions realitzades al nucli urbà d'*Iluro* entre els anys 1988 i 2000 es van documentar una sèrie d'estrats d'aterressament o anivellament que van cobrir el sector del *cardo maximus* entre la segona meitat del segle V i el primer terç del VI (CELA i REVILLA 2004, 49-163). Es tracta de potents aportacions de terra que en alguns casos arribaven a tenir fins a 1 m de potència, i que van significar la desaparició de nombroses estructures preexistents, eliminant la distinció entre vies i edificis. Aquestes obres van suposar la transformació absoluta de l'estructura urbana. Quant a les datacions d'aquests estrats, es basen sobretot en formes de vaixel·la fina característiques de la segona meitat del segle V i inicis del VI: TSA D de les formes Hayes 80, Hayes 81, Hayes 87A i B, Hayes 91 A-C, Hayes 93B, Hayes 94B, Hayes 99 A-B, Hays 104A, Hayes 12/110, Fulford 3 i Fulford 40.

Dels jaciments rurals lligats al nucli urbà d'*Iluro*, Les Piques proporciona un conjunt d'abocaments datables entre mitjans del segle V i principis del VI. Aquests contextos provenen dels treballs realitzats del 4 al 31 de maig de 1995, concretament de l'anomenada "quarta fase", en la qual el lloc es fa servir com a abocador de deixalles d'una possible vil·la romana propera, després d'un temps prolongat en què no es constata cap tipus d'activitat antròpica a la zona (GALLEMÍ et al. 1998, 150-155).

S'han documentat diversos dipòsits en diferents sectors del jaciment, la funció dels quals és difícil d'interpretar. En el Sector 1, situat al sud, es va documentar un gran dipòsit (UE 11008) que contenia nombrosos fragments d'àmfora africana. Del Sector 2, ubicat en el límit sud del Sector 1, provenen dos abocaments més (UE 12004 i UE 12014), un dels quals s'havia efectuat dins d'una antiga sitja. Finalment, un altre abocament (UE 15010), situat dins del Sector 5, a l'est del jaciment, es trobava a l'interior de l'àmbit C, que hauria estat abandonat ja al segle II. Les datacions d'aquests dipòsits s'han efectuat a partir d'àmfores nord-africanes (Keay XXXV A) i de TSA A (Hayes 14/16), C (Hayes 50) i D (Hayes 59, Hayes 67, entre d'altres).

En el cas de Torre Llauder, només la UE 2155 ha proporcionat una adscripció cronològica clara a aquest marc cronològic, a partir d'una àmfora africana del tipus Keay LXII A que permet datar-la entre finals del segle V i la primera meitat del VI. Aquesta unitat és un nivell d'enderroc del peristil 2, que ha proporcionat poc material ceràmic, juntament amb alguns fragments de morter i de material constructiu.

Finalment, el jaciment d'Horta Farrerons ha proporcionat un bon nombre de contextos del segle V i mitjans del VI. De fet, es corresponen amb la segona fase d'ocupació de l'edifici,

de la qual prové la majoria de la seqüència estratigràfica excavada, essent per tant el període més ben conegut del jaciment (FONT i COLL 2005, 16-18). Es tracta d'una fase caracteritzada per la reocupació de l'edifici octogonal inicial per a destinar-lo a noves activitats productives, alterant la funcionalitat original de les diferents estances i modificant part de les estructures. Només s'han documentat nivells d'hàbitat als àmbits 2 i 3, antics *caldarium* i *tepidarium*. La resta d'estances estaran destinades a la instal·lació d'estructures relacionades amb la producció vinícola (àmbits 4, 5, 6, 7 i 8) i amb un probable taller metal·lúrgic (àmbits 15, 8, 17, 23).

La majoria dels contextos d'Horta Farrerons estan relacionats amb nivells d'amortització i abandonament (és el cas de les UE 1039, 1051, 1054, 1057, 1077, 1100, 1114, 1124, 1132, 1200, 1202, 1209, 1303, 1310, 1421 i 1434). Altres són estrats de farciment d'un conjunt de fosses provinents de diversos àmbits, especialment el 15, i que probablement contenien *dolia* (UE 1067, 1068, 1105, 1111, 1140, 1144, 1155, 1177, 1218, 1281, 1361, 1362, 1377, 1385, 1400 i 1447). Per últim, les UE 1295 i 1351 es relacionen amb dos nivells d'enderroc de l'àmbit 15, i les UE 1444, 1458 i 1448 amb un nivell d'ús, amortització i enderroc del *praefurnium* del sector nord-oest de l'edifici. Les datacions es basen en vaixel·la fina TSA D (Hayes 87B), DSP (Rigoir 23, Rigoir 25), àmfora africana (Keay LXII A i Keay LV A), i sobretot en la presència de vaixel·la de vidre dels tipus Foy 21a i Foy 21b (finals del segle V a inicis del VI), molt freqüent en aquests contextos.

Conjunts amfòrics del segle V a mitjans del VI:

Grups productors NMI (%NMI)	Formes	Iluro NMI	Les Piques NMI	Torre Llauder NMI	Horta Farrerons NMI	Total NMI (%NMI)	
Àmfora africana 158 (30,74%)	Keay I	1				1 (0,19%)	
	Keay III	2					
	Keay III A/Africana I A	4				6 (1,17%)	
	Keay IV-V/Africana II A	3				3 (0,58%)	
	Keay VI/Africana II C	4				4 (0,78%)	
	Keay VII/Africana II D	1				1 (0,19%)	
	Trans. Keay VII i Keay XXV	1				1 (0,19%)	
	Keay XI/Tripolitana III	3				3 (0,58%)	
	Keay XXIV A	1				1 (0,19%)	
	Keay XXV/Africana III	6			1		
	Keay XXV B	13					
	Keay XXV C	6					
	Keay XXV E	2					
	Keay XXV K	1					
	Keay XXV P(o G)	2					
	Keay XXV Q	1					
	Keay XXVI/Spatheion					1	
	Keay XXVI G/Spatheion 1	1					2 (0,39%)
	Keay XXVII A o Keay VII/XXV.1	1					15 (2,92%)
	Keay XXVII B	14					
	Keay XXXV	2					
	Keay XXXV A			4			11 (2,14%)
	Keay XXXV B	5					
	Keay XXXVI A	1					
	Keay XXXVI B/Beltrán 63	10					11 (2,14%)
	Keay XLI	3					3 (0,58%)
	Keay L	2					2 (0,39%)
	Keay LV A					1	1 (0,19%)
	Keay LVII B	1					1 (0,19%)
	Keay LXI B/Beltrán 60	1					1 (0,19%)
Keay LXII	2				2		
Keay LXII A/Beltrán 59	15			1	7	30 (5,84%)	
Keay LXII D	1				1		
Keay LXII Q	1						
Indet.	20	1	1	5		27 (5,25%)	
Residual (no tardanes)	2					2 (0,39%)	
Àmfora oriental 19 (3,70%)	LRA 1/Keay LIII	6			1	7 (1,36%)	
	LRA 2/Keay LXV	5				5 (0,97%)	
	LRA 7	1				1 (0,19%)	
	Indet.	2		1	1	4 (0,78%)	
Residual (no tardanes)	2					2 (0,39%)	
Àmfora sudhispànica, bètica, lusitana 111 (21,60%)	Keay XIII/Dressel 23 A i C	4					
	Keay XIII A	8				16 (3,11%)	
	Keay XIII C-D	4					
	Keay XVI	4					
	Keay XVI A	4				20 (3,90%)	
	Keay XVI B-C	11			1		
	Keay XIX/Almagro 51A-B	1					
	Keay XIX A-B	8				19 (3,70%)	
	Keay XIX B-C	9					
	Keay XIX C	1					
	Keay XXI	1				1 (0,19%)	
	Keay XXIII/Almagro 51C	18				18 (3,50%)	
	Keay LXXVIII/Sado 1	3				3 (0,58%)	
Indet.	5	1		5	11 (2,14%)		
Residual (no tardanes)	23				23 (4,47%)		
Àmfora tarraconense 160 (31,13%)	Imitació Keay XIX o Keay 68/91	1				1 (0,19%)	
	Imitació Keay LXII A ?				1	1 (0,19%)	
	Regional Àmfora/gerra 2				3	3 (0,58%)	
	Indet.	1	1		58	60 (11,67%)	
Residual (no tardanes)	87	1		7	95 (18,48%)		
Àmfora ebusitana 13 (2,53%)	Indet.	1	1		10	12 (2,33%)	
	Residual (no tardanes)	1				1 (0,19%)	
Àmfora itàlica 12 (2,33%)	Indet.		2		1	3 (0,58%)	
	Residual (no tardanes)	5	4			9 (1,75%)	
Àmfora gàl·lica 7 (1,36%)	Residual (no tardanes)	7				7 (1,36%)	
Àmfora ibèrica 6 (1,17%)	Indet.		2		3	5 (0,97%)	
	Residual (no tardanes)	1				1 (0,19%)	
Àmf. rom. indet. 28 (5,45%)	Indet.	17	1		10	28 (5,45%)	
TOTAL		374	18	3	119	514	

Com en els casos anteriors, els contextos d'*Iluro* presenten un alt grau de residualitat (figura 7): dels 374 individus documentats, 128 són de produccions no tardanes, i 19 són formes amb una cronologia anterior al segle V que han de ser considerades residuals en aquests contextos de troballa, per la qual cosa les produccions residuals representen un 28,60% sobre el total. Les formes no tardanes són sobretot tarraconenses (formes Pascual 1, Dressel 2-4 i Tarraconense 1/Laietana 1) i sudhispàniques (Dressel 14, Dressel 20, Haltern 70, etc.). En quantitats menors, gàl·liques (Gauloise 4), itàliques (Dressel 1, Dressel 2-4 i Lamboglia 2) i orientals (Cretoise 2 o 4). Les formes amb cronologia anterior al segle V són d'origen africà: Keay I, Keay III/Africana IA, Keay IV-V/Africana IIA, Keay VI/Africana IIC, Keay VII i Keay XI/Tripolitana III.

Als jaciments rurals, en canvi, la residualitat és força baixa (figura 8). A Les Piques, les àmfores no tardanes representen el 0,97% del conjunt, amb les formes itàliques Dressel 2-4 i Dressel 1A, i un individu tarraconense de Pascual 1. En canvi, aquest fet no es constata a Torre Llauder, tot i que cal tenir en compte que es tracta d'un context amb molt pocs individus. Horta Farrerons presenta un percentatge de residualitat molt baix, ja que dels 119 individus documentats només 7 (1,36%) són produccions residuals, de les formes tarraconenses Pascual 1 i Dressel 2-4.

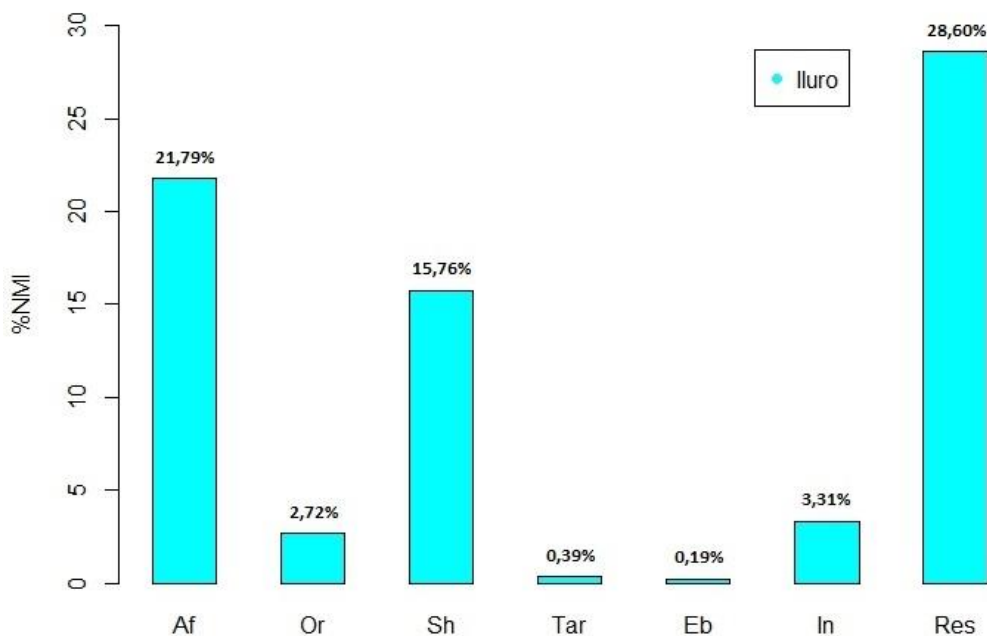

Figura 7. Diagrama de barres de les produccions amfòriques de contextos d'*Iluro* dels segles V a mitjans del VI (%NMI). A cada barra s'expressa el percentatge sobre el total a partir del NMI (%NMI). (Af: africanes, Or: orientals, Sh: sudhispàniques, Tar: tarraconenses, Eb; ebusitanes, In: romana indeterminada, Res: residual en aquests contextos)

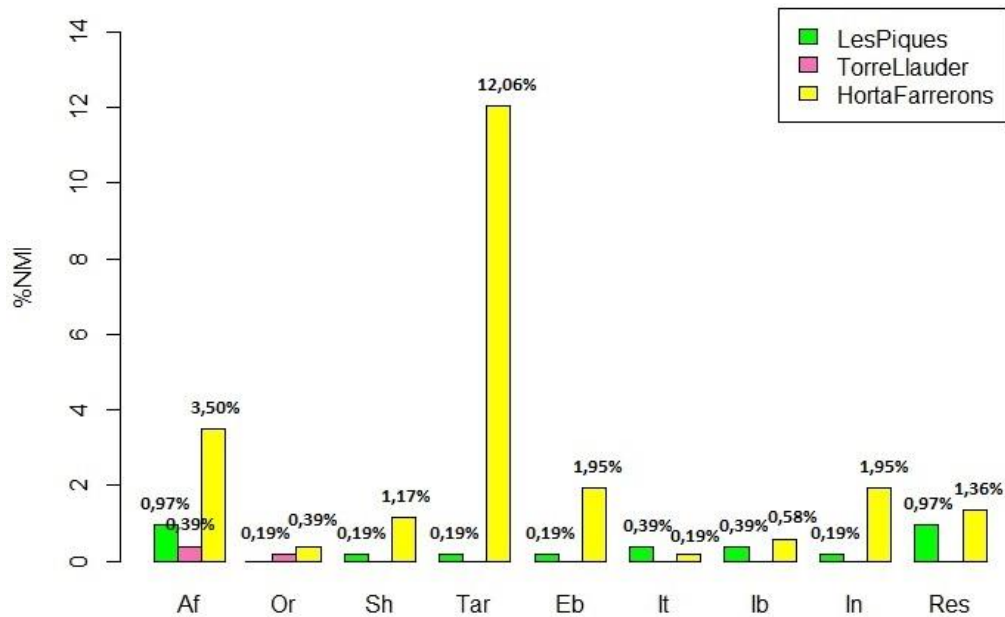

Figura 8. Diagrama de barres de les produccions amfòriques dels segles V a mitjans del VI dels jaciments rurals (%NMI). A cada barra s'expressa el percentatge sobre el total a partir del NMI (%NMI). (Af: africanes, Or: orientals, Sh: sudhispàniques, Tar: tarraconenses, Eb; ebusitanes, It: itàliques, Ib: ibèriques, In: romana indeterminada, Res: residual en aquests contextos)

Deixant de banda les produccions residuals, hi ha un clar predomini de les àmfores nord-africanes, amb un percentatge de 26,65%. Aquest predomini es fa evident a tots els jaciments (figures 7 i 8), a excepció d'Horta Farrerons, que presenta una alta presència d'àmfores tarraconenses (12,06%), la gran majoria són, però, produccions locals indeterminades (58 dels 119 individus). De fet, aquestes produccions apareixen en un grau molt elevat en aquest jaciment, arribant a representar gairebé la meitat dels recipients amfòrics documentats entre els segles V i VII. A què es deu, però, aquesta presència tan elevada d'àmfores de producció local?

D'una banda, cal tenir present que Horta Farrerons esdevé una gran instal·lació productiva precisament a partir del segle V, de manera que l'explotació de la vil·la com a centre productor vinícola podria estar vinculada a aquesta alta presència d'àmfores locals. Això fa pensar en la possibilitat que hi hagués algun taller ceràmic en les proximitats del jaciment. D'altra banda, moltes d'aquestes àmfores presentaven adherides restes de morter de calç, evidenciant el seu ús més que probable com a material constructiu, tal com es pot deduir dels inventaris. Aquesta funcionalitat constructiva s'ha documentat especialment en pivots, així com puntualment en alguns fragments de *dolia*, i evidenciaria un ús secundari de materials

que serien, per tant, anteriors a les cronologies de funcionament proposades pels seus contextos d'ús. Aquesta idea es veuria reforçada, a més, per la presència d'altres materials que també haurien tingut un ús secundari, com per exemple una Pascual 1 (UE 1067) amb un petit orifici al fons, que sembla que s'hauria emprat per a refredar els objectes sortits d'un forn destinat a la producció metal·lúrgica (FONT i COLL 2005, 10).

Tenint en compte aquestes dades, sembla que aquesta última interpretació seria la més adequada, però fins a quin punt? Si deixem de banda aquestes produccions locals indeterminades, les àmfores tarraconenses d'Horta Farrerons a dues penes tindrien representació. Dels 11 individus amb forma identificada, 7 són clarament residuals (Pascual 1 i Dressel 2-4), i només quatre són produccions amb cronologia tardana. D'una banda, una àmfora assimilable a la forma Keay LXII A, probablement una imitació de les produccions nord-africanes, amb una cronologia aproximada de finals del segle V i mitjans del VI. D'una altra, tres individus pertanyents a l'anomenada "Àmfora/gerra 2" de Cela i Revilla (2004, 376), una producció regional inspirada en els models ebusitans del segle VI, que seria equivalent a la forma Keay LXXII fig. 5, i que apareix a *Iluro* en contextos una mica més avançats (segona meitat del segle VI). Resulta evident que, essent Horta Farrerons un centre productor de vi, en aquest moment necessiti un conjunt de recipients per al transport dels seus excedents, però quins? Les àmfores locals indeterminades? Imitacions inspirades en produccions foranies?

Deixant de banda aquestes consideracions, el que està clar és que la principal àrea exportadora en aquest moment és el nord d'Àfrica, amb un conjunt força elevat d'àmfores (26,65%), la majoria provinents dels contextos d'amortització del *cardo maximus* d'*Iluro*. Destaquen sobretot un total de 32 individus de Keay XXV, en diverses variants, un dels quals prové d'Horta Farrerons; així com 30 de la forma Keay LXII, variants A, D i Q, àmpliament documentada a *Iluro* (19 individus) i a Horta Farrerons (10 individus), i amb la presència d'un sol individu a Torre Llauder, purament testimonial en aquest cas. Resulta interessant l'aparició d'aquesta última en aquests contextos, ja que es tracta d'una àmfora que es generalitzarà al segle VI i que podria haver arribat al *hinterland* d'*Iluro* a finals del segle V. De la mateixa manera, són també força nombroses les africanes Keay XXVII i XXXVI, tot i aparèixer només a *Iluro*, i les Keay XXXV, de les quals 4 individus provenen del jaciment de Les Piques. Es tracta d'àmfores provinents de Tunísia, que tenen una forta presència al nord-est peninsular, i que sembla que en majoria podrien haver contingut oli, tot i que esbrinar-ne els continguts resulta difícil i no es descarta la possibilitat que transportessin vi o preparats piscícoles.

Cal destacar també la presència de dos *spatheia* provinents d'*Iluro* i d'Horta Farrerons. Es tracta d'un tipus amfòric que justament comença a ser sistematitzat en aquest moment i que estarà en circulació fins al segle VII, amb una difusió prou important a la Mediterrània occidental. Sembla que aquests recipients tendrien a evolucionar cap a versions cada cop més petites, tal com mostren els grans *spatheia* del segle V en contraposició als propis del segle VII, de dimensions reduïdes (BONIFAY 2004, 125). També se n'han trobat a la vil·la de Torre Llauder, en contextos dels segle V avançat (CLARIANA i JÁRREGA 1994, 264).

El següent grup numèricament parlant és el de les àmfores hispàniques, que representen un 17,12% del total dels conjunts; la majoria, però, provenen dels contextos d'*Iluro*. Destaquen les Keay XVI, les Keay XIX i les Keay XXIII, provinents de la Lusitània, els continguts de les quals evidencien la presència d'importacions de salaons i derivats del peix. Hi ha també un elevat nombre d'individus pertanyents a la forma Keay XIII/Dressel 23, que testimoniarà l'arribada de l'oli provinent de la Bètica.

A la resta de jaciments pràcticament no es detecten àmfores d'origen sudhispànic. De fet, tant a Les Piques com a Torre Llauder la representació d'àmfores d'origen sudhispànic és pràcticament nul·la, si bé aquest fet es podria relacionar amb el petit volum d'aquests conjunts. A Horta Farrerons tampoc apareixen gaires individus hispànics (1,17%) i només un es pot classificar: una Keay XVI B-C d'origen lusità que hauria estat destinada al transport de productes piscícoles. Aquesta escassetat de recipients sudhispànics en els jaciments rurals fa pensar en la caiguda d'aquestes importacions, que es constata a partir de mitjans del segle V, moment en què tant les produccions sudhispàniques com les itàliques es rarifiquen fora de les seves regions d'origen (BERNAL i BONIFAY 2010, 107-109).

Les àmfores de la Tarraconense estan representades per cinc individus tardans de producció local o regional. D'una banda, en els contextos d'*Iluro* hi ha un individu assimilable a les formes Keay XIX o Keay 68/91, probablement una imitació dels recipients nord-africans. D'altra banda, d'Horta Farrerons prové un exemplar que podria correspondre a la forma Keay LXII A, una imitació de les formes nord-africanes, i tres de la forma "Àmfora/gerra 2" abans esmentada, inspirada en les produccions ebusitanes. La resta és un conjunt molt nombrós de produccions residuals i de formes indeterminades, especialment en el cas d'Horta Farrerons, com ja hem dit.

Cal remarcar la presència d'un conjunt, tot i que no excessivament nombrós, d'àmfores orientals (3,31%), que a penes tenien representació en els contextos de cronologies anteriors. Destaquen sobretot 6 individus de la forma LRA 1/Keay LIII, documentats a *Iluro* (2,72%).

Es tracta d'una àmfora procedent de Cilícia i Xipre que esdevé molt comuna en contextos de mitjans del segle IV a finals del VII. També s'han documentat 5 exemplars de LRA 2/Keay LXV, amb una àmplia distribució des de principis del segle IV, i un de LRA 7, produïda a Egipte i molt poc freqüent al Mediterrani occidental; ambdós pertanyents als contextos d'*Iluro*. Als jaciments rurals, en canvi, la presència d'àmfores orientals continua sent escassa, ja que només s'han pogut identificar tres individus (0,58%): un de la forma LRA 1, de la UE 1400 d'Horta Farrerons, i dos indeterminats, dels contextos de Torre Llauder i Horta Farrerons.

D'altra banda, sembla que en aquest moment s'hauria produït un cert increment de les àmfores d'origen ebusità, tal com testimonien els 10 individus indeterminats documentats a Horta Farrerons (1,95%), malgrat que a la resta de jaciments pràcticament no es documentin. Finalment, cal destacar la presència d'uns quants fragments indeterminats de procedència itàlica i ibèrica, així com l'absència absoluta d'àmfores d'origen gàl·lic.

4. 4. Les àmfors dels segles VI-VII

A les excavacions realitzades a *Iluro* entre 1994 i 2004 es va trobar un conjunt de sitges i fosses, prop de la plaça de Santa Maria (CELA i REVILLA 2004, 169-297). Aquests retalls realitzats *intramurs*, amb una cronologia de mitjans-segona meitat del segle VI (REVILLA 2011), van ser excavats tot perforant els antics estrats republicans i altimperials de la ciutat romana, arribant en alguns casos a afectar antigues construccions. Posteriorment haurien adquirit la funció d'abocadors d'alguns hàbitats propers. Entre les formes que proporcionen datacions, destaquen les TSA D (Hayes 87C/109, Hayes 101, Hayes 102 i Hayes 170), pròpies d'un moment avançat del segle VI.

Dels jaciments rurals, només la vil·la romana d'Horta Farrerons presenta contextos pertanyents a la segona meitat del segle VI. Es tracta de la darrera fase d'ocupació de l'edifici, moment en què, un cop abandonades les funcions productives de la fase anterior, es realitzen diverses inhumacions en el sector oest i sud-oest del jaciment. La majoria dels contextos provinents d'Horta Farrerons es relacionen amb estrats d'amortització i abandonament dels àmbits (UE 1030, 1050, 1055, 1066, 1294 i 1378), o bé amb nivells d'enderroc (1040, 1049, 1053, 1073, 1165, 1376 i 1450). Només la UE 1169 representa el farciment d'un dipòsit (UE 1203), ubicat a l'àmbit 5. Les datacions es basen en la presència de TSA D (Hayes 91 A, Hayes 80B/99), àmfors africanes (Keay LXII, entre d'altres) i molt especialment a partir de l'anàlisi de vaixel·la de vidre, entre la que destaca el tipus Foy 23a (finals del segle VI al VII), força abundant en aquests contextos.

Conjunts amfòrics de la segona meitat del segle VI a inicis del VII:

Grups productors NMI (%NMI)	Formes	Iluro NMI	Horta Farrerons NMI	Total NMI (%NMI)	
Àmfora africana 157 (32,44%)	Cartago 58	2		2 (0,41%)	
	Keay III o Keay XXXVI B		1	1 (0,21%)	
	Keay III	2		3 (0,62%)	
	Keay III A/Africana I A	1		1 (0,21%)	
	Keay III A <i>similis</i>	1		1 (0,21%)	
	Keay IV-V/Africana II A	1		1 (0,21%)	
	Keay VI/Africana II C	2		2 (0,41%)	
	Keay XXIV	1	1	2 (0,41%)	
	Keay XXV		1	10 (2,07%)	
	Keay XXV B	2			
	Keay XXV C	1			
	Keay XXV G	1			
	Keay XXV L	1			
	Keay XXV P	3			
	Keay XXV Q	1			
	<i>Spathion</i> II/Keay XXVI	1		1	2 (0,41%)
	Keay XXVII B/Ostia IV	3			3 (0,62%)
	Keay XXXV A	4			6 (1,24%)
	Keay XXXV B	2			
	Keay XXXVI B/Beltrán 63	3			3 (0,62%)
	Keay XLII	1			1 (0,21%)
	Keay LV A	21		1	24 (4,96%)
	Keay LV B	2			
	Keay LVII B	1			1 (0,21%)
	Keay LXII	2		2	71 (14,67%)
	Keay LXII A	53			
Keay LXII B	3				
Keay LXII D	3				
Keay LXII G (o Q)	1				
Keay LXII K	1				
Keay LXII Q/Albenga 11-12	6				
Indet.	17		6	23 (4,75%)	
Residual (no tardanes)	1			1 (0,21%)	
Àmfora oriental 31 (6,40%)	LRA 1/Keay LIII	23	1	24 (4,96%)	
	LRA 2/Keay LXV	1		1 (0,21%)	
	LRA 4/Keay LIV	1		1 (0,21%)	
	Indet.	2	1	3 (0,62%)	
Residual (no tardanes)	2			2 (0,41%)	
Àmfora sudhispanica, bètica, lusitana 59 (12,19%)	Keay XIII A/Dressel 23	2		4 (0,83%)	
	Keay XIII C-D/Dressel 23	2			
	Keay XVI A	4		8 (1,65%)	
	Keay XVI B-C	4			
	Keay XIX/Almagro 51 A-B	2	1	9 (1,86%)	
	Keay XIX A-B	6			
	Keay XXIII/Almagro 51C	4	2	6 (1,24%)	
Indet.	3	2	5 (1,03%)		
Residual (no tardanes)	27			27 (5,58%)	
Àmfora tarraconense 137 (28,31%)	Keay 68/91	1		1 (0,21%)	
	Regional Àmfora 1	1		1 (0,21%)	
	Regional Àmfora/gerra 2	14	2	16 (3,31%)	
	Indet.		39	39 (8,06%)	
	Residual (no tardanes)	76	4	80 (16,53%)	
Àmfora ebusitana 52 (10,74%)	Assimilable a Keay LXXII fig. 2	27	1	28 (5,78%)	
	Assimilable a Keay LXXIX/Vegas 42	2	1	4 (0,83%)	
	Assimilable a Keay LXXIX A	1			
	Indet.	8	8	16 (3,31%)	
Residual (no tardanes)	4			4 (0,83%)	
Àmfora itàlica 14 (2,89%)	Indet.		1	1 (0,21%)	
	Residual (no tardanes)	13		13 (2,69%)	
Àmfora gàl·lica 3 (0,62%)	Residual (no tardanes)	3		3 (0,62%)	
Àmfora ibèrica 7 (1,45%)	Indet.		3	3 (0,62%)	
	Residual (no tardanes)	4		4 (0,83%)	
Àmfora romana indet. 24 (4,96%)	“Àmfora tardia tipo B”	3		3 (0,62%)	
	Indet.	17	4	21 (4,34%)	
TOTAL		401	83	484	

Dels 83 individus documentats a Horta Farrerons (figura 9), 79 pertanyen a produccions tardanes, i només 4 són clarament residuals, de la forma Pascual 1. Cal tenir en compte, però, que totes les formes sudhispàniques identificades pertanyen a produccions que cal considerar residuals en aquests contextos, ja que es tracta d'àmfores més pròpies del segle V (Keay XIX/Almagro 51 A-B i Keay XXIII/Almagro 51 C). Aquest seria el cas també d'algunes àmfores nord-africanes: una Keay XXIV, una Keay XXV i una possible Keay III o XXXVI B. En el cas dels contextos provinents d'*Iluro*, aquesta residualitat es dispara: dels 401 individus, 129 són produccions no tardanes, en especial tarraconenses (Pascual 1, Dressel 2-4 i Tarraconense 1), però també sudhispàniques (Dressel 20, Dressel 7-11, Haltern 70, etc.) i itàliques (Dressel 1 i Lamboglia 2). A més, 51 individus són produccions amb cronologies anteriors al segle VI, d'origen africà (Keay III, IV-V i VI, Keay XXV, Keay XXVII, Keay XXXV, Keay XXXVI i Keay XLII) i sudhispànic (Keay XVI, Keay XIX i Keay XXIII), de manera que les produccions residuals a *Iluro* representen el 37,19% sobre el total.

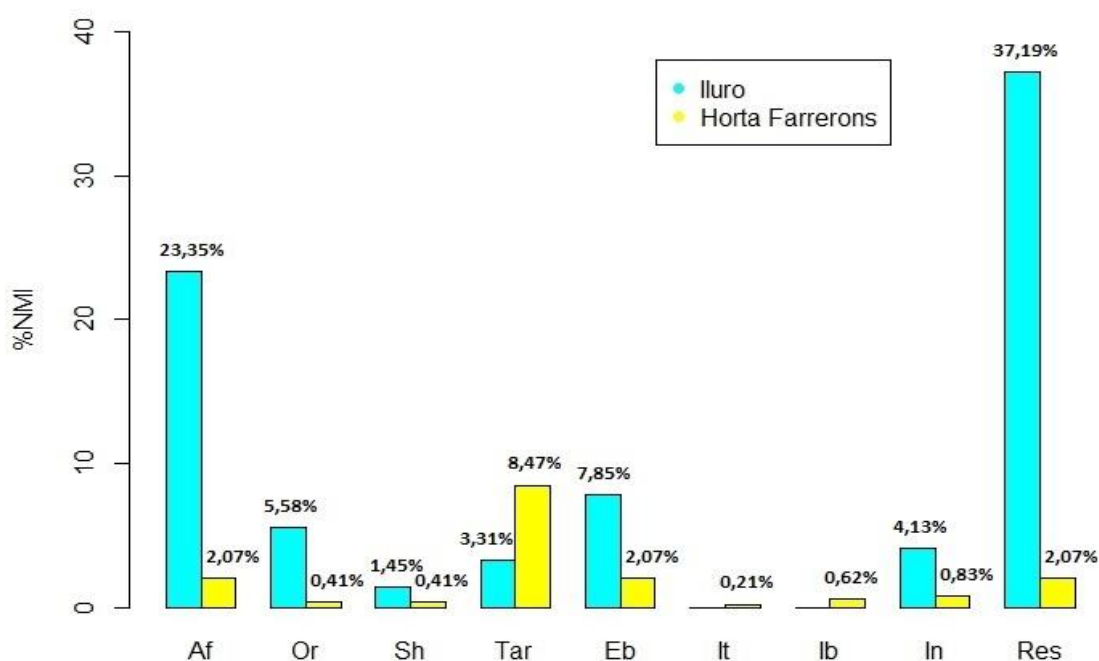

Figura 9. Diagrama de barres de les produccions amfòriques de segona meitat del segle VI a inicis del VII (%NMI). A cada barra s'expressa el percentatge sobre el total a partir del NMI (%NMI). (Af: africanes, Or: orientals, Sh: sudhispàniques, Tar: tarraconenses, Eb: ebusitanes, It: itàliques, Ib: ibèriques, In: romana indeterminada, Res: residual en aquests contextos)

A Horta Farrerons hi ha un clar predomini de les àmfores tarraconenses (8,47%). Això es deu, principalment, a una presència molt elevada d'àmfores indeterminades de producció local (39 de 83 individus). Aquestes àmfores ja apareixien en quantitats abundants en els contextos de la fase anterior, i porten a qüestionar-se sobre el paper que devien assolir en aquest jaciment. Més enllà, l'aparició d'aquests individus en un moment d'avançat segle VI i inicis del VII resulta interessant pel fet que es tracta d'un període en què suposadament s'ha abandonat l'activitat productiva del jaciment, adquirint un nou caràcter funerari. Si tenim en compte que la majoria dels contextos d'aquest període pertanyen a nivells d'abandonament final i enderroc dels àmbits, existeix la possibilitat que aquestes àmfores siguin produccions anteriors, potser emprades per a la construcció de l'edifici, o bé testimonis de l'antiga activitat industrial del lloc.

Deixant de banda aquestes àmfores locals, el següent grup predominant a Horta Farrerons està format per les àmfores nord-africanes (2,07%), absolutament majoritàries en els contextos d'*Iluro* (23,35%). Cal destacar l'alta presència de la Keay LXII, que domina el conjunt de les africanes tant a *Iluro* com a Horta Farrerons, en diverses variants, essent la A clarament majoritària. Aquesta àmfora, amb procedència tunisiana i amb una gran distribució al llarg del Mediterrani occidental, és força característica de contextos del segle VI. És també el cas de la Keay LV (variants A i B), la presència de la qual estaria testimoniada tant a *Iluro* com a Horta Farrerons, tot i que en menor mesura. Alhora, resulta interessant la presència, en ambdós jaciments, de dos individus de *spatheion* 2, una versió més petita dels *spatheia* 1 que apareixien en els contextos del segle V i primera meitat del VI, i que té una certa distribució a l'oest de la Mediterrània.

Si deixem de banda les produccions locals indeterminades d'Horta Farrerons i l'elevada residualitat dels contextos d'*Iluro*, el següent grup predominant és el de les àmfores d'origen ebusità (9,92%), amb una presència important d'àmfores assimilables a la forma Keay LXXII fig. 2 i, en menor mesura, a la Keay LXXIX, juntament amb un nombre força elevat d'indeterminades. És remarcable el fet que tant a *Iluro* com a Horta Farrerons apareguin aquests mateixos tipus, així com que en ambdós casos les àmfores ebusitanes tinguin percentatges força elevats.

Un altre grup quantitativament important és el de les àmfores orientals, amb una forta presència als contextos d'*Iluro* (5,58%) sobretot amb la forma LRA 1, una de les importacions orientals més comunes al Mediterrani des de mitjans del segle IV. Es tracta d'una producció provinent de Cilícia i Xipre que es va exportar fins la segona meitat del segle VII, i el contingut de la qual devia ser vi o oli. S'han documentat també un individu de LRA

2 i un altre de LRA 4. A Horta Farrerons, en canvi, les àmfores orientals tenen una escassa presència (0,41%), amb un sol individu de LRA 1 i un indeterminat.

Cal destacar l'escassa presència d'àmfores sudhispàniques d'aquesta cronologia (1,86%). Dels 59 individus documentats, la majoria correspon en aquests contextos a produccions residuals, tant tardanes com altimperials. La presència de la Keay XIII/Dressel 23 en contextos del segle VI és escassa i podria tractar-se, en aquest cas, de produccions també residuals. De forma similar passa amb les produccions itàliques, representades per un únic fragment tardà indeterminat provinent d'Horta Farrerons. Aquest descens de les importacions sudhispàniques i itàliques es constata a nivell general ja des del segle V (BERNAL i BONIFAY 2010, 107-109).

Entre les àmfores tarraconenses, cal destacar la presència de dos individus d'Horta Farrerons pertanyents a una producció regional denominada "Àmfora/gerra 2" per Cela i Revilla (2004, 376), que ja apareixia en els contextos del segle V a mitjans del VI en aquest mateix jaciment. Aquesta àmfora, identificada a *Iluro* a partir d'anàlisis arqueomètriques (BUXEDA i CAU 2004), estaria inspirada en els models ebusitans del segle VI i seria equivalent en forma al tipus Keay LXXII fig. 5. També apareixen en quantitats considerables en els contextos d'*Iluro* d'aquest moment.

L'anomenada "Àmfora 1", de pasta molt similar a les ebusitanes a ull nu, és també una producció regional (CELA i REVILLA 2004, 376), en base a criteris fisicoquímics (BUXEDA i CAU 2004). L'únic exemplar conegut prové de la UE 1077 d'*Iluro*, de les excavacions realitzades al Carrer de Na Pau l'any 1997. Cal destacar també la presència a *Iluro* d'un individu atribuïble a la forma Keay 68/91, present a les comarques costeres de la Catalunya central i meridional en contextos del segle IV a mitjans del V (REMOLÀ 2000, 152-155). Finalment, destaquen 4 individus assimilables a l'"Àmfora tardia tipo B" (REMOLÀ 2000, 181-182), de possible origen hispànic o itàlic, documentat a *Tarraco* en contextos del segle VI avançat i el VII.

5. Conclusions

Primer de tot, cal tenir en compte que els contextos analitzats conformen tan sols un petit fragment del conjunt de documentació que actualment es coneix del territori d'*Iluro* durant l'antiguitat tardana. Tot i així creiem que els jaciments rurals aquí presentats poden conformar una mostra prou significativa de les diferents dinàmiques d'hàbitat, producció i circulació de productes d'aquesta àrea durant els segles que ens ocupen. Caldrà, però, posar aquesta mostra en un context més global per tal d'extreure, en la mesura del possible, interpretacions a nivell macro-espacial. Cal remarcar, en aquest sentit, la importància de les relacions que sens dubte devien haver mantingut aquests jaciments amb el seu entorn rural i amb els nuclis poblacionals més propers.

En segon terme, no podem deixar d'obviar les diferents naturaleses que mostren els conjunts amfòrics en relació als seus contextos arqueològics, sobretot pel que fa als diferents processos de formació dels estrats, al caràcter reduït d'alguns conjunts i a les diverses circumstàncies espacials que presenta cada jaciment. Tot i així, en termes generals, les dades aportades pels diferents jaciments mostren indicis d'una certa correlació entre el món urbà i el territori, en un moment en què es produeixen importants transformacions en ambdós mons, tant de reestructuració de l'hàbitat com a nivell productiu i econòmic.

Malgrat tot, ens ha estat possible l'extracció d'un seguit de conclusions sobre els diferents fluxos comercials del territori d'*Iluro* des de finals del segle III a inicis del VII. A grans trets, la seqüència crono-espacial seria aquesta:

- A finals del segle III i durant el segle IV hi ha un predomini de les àmfores sudhispàniques i les nord-africanes. Aquest fet coincideix amb una tendència general al Mediterrani occidental, en què es produeix una forta expansió de les produccions d'origen africà. Respecte a les àmfores sudhispàniques, es produeix l'aparició, des de mitjans del segle III, de la Dressel 23/Keay XIII com a recipient de transport genèric de l'oli bètic, substituint l'antiga Dressel 20. La presència de l'oli bètic es mantindrà així al llarg dels segles IV i V, tot i que el volum de distribució d'aquestes àmfores no arribi als nivells assolits en època imperial. La resta de recipients hispànics testimonien l'arribada de salaons o productes derivats del peix provinents de la Lusitània.

Podem veure, també, la desaparició progressiva de les importacions d'origen gàl·lic, testimoniades només per les Gauloise 4, que deixaran de produir-se a finals del segle III. Val a dir, però, que entre els jaciments rurals aquestes formes només apareixien

en contextos posteriors als Caputxins, clarament residuals, degut probablement a la falta de contextos pertanyents als segles III i IV. La presència d'algunes àmfores tarraconenses fa pensar en l'exportació de productes vinícoles, tot i que no s'ha pogut realitzar cap tipus d'atribució tipològica. La resta de produccions tenen una escassa presència.

- Existeix un cert buit respecte al pas entre el segle IV i el V, tenint en compte que els contextos presentats o bé tenien un caràcter molt reduït, com és el cas dels provinents de Torre Llauder, o bé presentaven una residualitat molt alta, com en el cas dels Caputxins. Creiem, per tant, que caldria buscar altres contextos de referència amb una millor representativitat dels recipients amfòrics característics del període per tal d'aportar una visió més exhaustiva de les dinàmiques comercials d'aquest moment.
- Durant els segles V i la primera meitat del VI es produeix una diversificació de les produccions com a reflex d'un comerç que es desenvolupa de manera molt activa, tant a la ciutat com al seu territori, malgrat que algunes de les produccions tinguin una escassa presència als jaciments rurals. En termes de significació econòmica i cultural, la situació del segle V mostra una xarxa de distribució prou extensa, com evidencia l'arribada de tot tipus de productes alimentaris. Això comporta la necessitat de mantenir les dinàmiques productives regionals, que d'alguna manera han de respondre a les importacions adquirides. En aquest context devia adquirir un paper fonamental el territori, com demostrarien les transformacions funcionals documentades en aquest moment en jaciments com Torre Llauder i Horta Farrerons, així com les produccions de caràcter regional documentades.

Hi ha un clar predomini de les importacions nord-africanes, tant a nivell quantitatiu com en diversitat tipològica, tot i que amb una certa concentració en determinades formes (Keay XXV i Keay LXII). En aquest moment apareixen els grans recipients que caracteritzaran el comerç de procedència tunisiana de finals del segle V i VI: la Keay LV i la Keay LXII. Respecte a les àmfores hispàniques, es documenta una continuïtat o fins i tot un cert augment de les importacions, com a mínim fins a mitjans del segle V, concentrant-se sobretot en els recipients que transporten oli bètic de la Vall del Guadalquivir i preparats piscícoles de la Lusitània. Aquest comerç, però, disminuirà significativament en els contextos de segona meitat del VI i inicis del VII. De fet, aquestes importacions es rarifiquen fora de les seves àrees d'origen a partir de mitjans del segle V (GARCÍA i BERNAL 2008, 678-679; BERNAL i BONIFAY, 2010, 107-109), fenomen complex que depèn d'un conjunt molt divers de factors. En

el cas d'*Iluro* i el seu territori, aquesta desaparició dels productes sudhispànics podria anar lligada a un increment de l'arribada de productes d'altres centres productors, així com a l'aparició de nous recipients amfòrics destinats a cobrir unes necessitats més de tipus regional.

A partir del segle V, els productes del Mediterrani oriental tenen un cert increment, amb la característica LRA 1 i alguns fragments de LRA 2 i LRA 7. La presència d'aquestes produccions, però, no arriba a assolir els nivells d'altres indrets de la Mediterrània occidental, i podrien ser, per tant, un mer reflex d'unes condicions d'aprovisionament prou favorables com per a permetre l'arribada d'aquests recipients de forma més o menys regular. El fet que pràcticament no es detectin aquestes àmfores en els jaciments rurals, a excepció d'una LRA 1 provinent d'Horta Farrerons i de dos individus indeterminats, fa pensar en algun tipus de distinció social, potser en relació a membres benestants de la comunitat, tot i que podria ser degut a un conjunt molt divers de factors.

També en aquest moment es produeix un increment, tot i que no molt elevat, de les produccions ebusitanes, amb escassa presència en els contextos de finals del segle III i IV, però que semblen augmentar de manera progressiva entre els segles V i inicis del VII, tant a nivell urbà com rural. Cal destacar en aquest sentit els 10 individus indeterminats trobats a Horta Farrerons en contextos de segle V a mitjans del VI, i l'increment, tot i que no excessiu, d'aquestes produccions en els contextos immediatament posteriors.

Les xarxes de distribució de la Tarraconense semblen mantenir-se de forma més o menys estable fins al segle V, moment en què sembla que prenen un paper important les produccions de caràcter local o regional. Aquest fet podria respondre, d'una banda, a una economia agrícola de caràcter regional, que tindria la capacitat de produir i posar en circulació els seus productes, ni que sigui a petita escala, tal com testimoniarà la presència d'estructures industrials a les vil·les de Torre Llauder i Horta Farrerons; tot i que no es descartaria una certa continuïtat dels models i estratègies d'explotació de períodes anteriors. D'altra banda, aquestes produccions locals podrien ser el resultat d'una nova estratègia en l'aprovisionament de productes, en un moment en què les xarxes de distribució estan canviant i en què es produeix una certa diversificació de les àrees exportadores.

Cal destacar, en aquest sentit, les àmfores indeterminades de producció local d'Horta Farrerons, tot i presentar indicis d'haver estat emprades com a material constructiu, i les àmfores, també locals, inspirades en produccions ebusitanes i nord-africanes, presents tant a *Iluro* com a Horta Farrerons, que evidenciarien, en tot cas, la satisfacció de noves necessitats a nivell micro-espacial. Hem de considerar també la possibilitat que existissin altres contenidors realitzats amb materials peribles que podrien haver transportat l'excedent d'aquestes produccions locals. Tenint en compte que els recipients amfòrics foren pensats per al seu transport marítim, sembla evident el paper fonamental que devien haver tingut altres materials com la pell o la fusta, per al transport de productes alimentaris a nivell terrestre, molt més si es tracta de distàncies curtes.

- Els conjunts de la segona meitat del segle VI i principis del VII mostren que s'han produït alguns canvis significatius: les àmfores africanes continuen dominant el conjunt però apareixen sobretot algunes formes molt característiques del període (Keay LV i Keay LXII), en detriment de la diversitat tipològica que presentaven al segle V. Sembla clar, en tot cas, que la rivalitat política entre visigots i bizantins després de la invasió de les àrees productores en els anys 533 i 534, no va significar cap ruptura en les relacions comercials establertes entre el nord-est peninsular i el nord d'Àfrica. Es produeix un cert augment de les importacions ebusitanes, tant a nivell urbà com suburbà, sobretot amb les àmfores assimilables a la Keay LXXII fig. 2, trobades tant a *Iluro* com a Horta Farrerons. Aquest increment es documenta també, tot i que en menor grau, en les àmfores orientals, malgrat que es trobin de forma pràcticament exclusiva en contextos urbans.

La situació de mitjans del segle VI i inicis del VII mostra, per tant, una continuïtat dels models comercials del segle anterior, deixant de banda la caiguda de les àmfores sudhispàniques. Malgrat tot, sembla que es produeix una reducció general de la diversificació tipològica, tot i mantenir-se la presència de la majoria de les àrees exportadores. Aquest fet podria explicar-se, possiblement, per una transformació de les formes de vida, potser ara més modestes i amb una tendència a l'autosuficiència local, com testimoniarà la presència d'un bon nombre de produccions de tipus regional, tant a la ciutat com al món rural.

Malgrat el buit de contextos ceràmics del segle IV, resulta evident que durant aquests segles tant les xarxes comercials com les activitats productives es troben en plena activitat, tant a la ciutat com al món rural, essent aquest últim l'escenari principal de la producció. Tot plegat fa palès, per tant, que no podem parlar en termes de crisi o de decadència, sinó més aviat de transformacions econòmiques, socials i ideològiques que acaben per configurar un escenari totalment diferent, amb més tendència potser a l'autosuficiència, i en què els límits entre ciutat i territori semblen desdibuixar-se, però amb un comerç prou diversificat que encara es desenvolupa a gran escala.

Bibliografia i webgrafia

ADS (Archaeology Data Service). *Roman Amphorae: a digital resource*. Amphora catalogue [en línia]. University of Southampton. Southampton. Disponible a: http://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/ [Consulta: juny de 2018].

ARCELIN, P. i TUFFREAU-LIBRE, M. (1998). *La quantification des céramiques: conditions et protocole*, actes de la taula rodona de Glux-en-Glenne (Mont Beuvray, 7-9 abril de 1998). Centre archéologique européen du Mont Beuvray, Glux-en-Glenne.

BERNAL, D. i BONIFAY, M. (2010). Importaciones y consumo alimenticio en las ciudades tardorromanas del Mediterráneo nor-occidental (ss. VI-VIII d.C.): la aportación de las ánforas. A: *Espacios urbanos en el Occidente Mediterráneo (s. VI-VIII)*. Toletum Visigodo, Toledo, 45-64.

BONIFAY, M. (2004). *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique*. BAR International Series 1301, Archaeopress, Oxford.

BUSQUETS, F. et al. (2013). Hábitat, sistemas agrarios y organización del territorio en el litoral central de la Laietània. A: *Paysages ruraux et territoires dans les cités de l'Occident Romain. Gallia et Hispania. Actes du colloque de l'A.G.E.R., IX* (Barcelona, 25-27 març 2010). A.G.E.R., Montpellier, 233-243.

BUXEDA, J. i CAU, M. A. (2004). Caracterització arqueomètrica de les produccions tardanes d'Iluro. A: *Laietània 15: La transició del municipium d'Iluro a Alarona (Mataró). Cultura material i transformacions d'un espai urbà entre els segles V i VII dC*. Mataró, 449-498.

CELA, X. i REVILLA, V. (2004). *La transició del municipium d'Iluro a Alarona (Mataró). Cultura material i transformacions d'un espai urbà entre els segles V i VII dC. Laietània 15*. Mataró.

CELA, X. i REVILLA, V. (2005). Contextos cerámicos de los siglos V a VII del *Municipium* de Iluro (Mataró, Barcelona). Evidencia material, hábitat y dinámica económica de una ciudad del litoral hispano. A: *LRCW I. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*. BAR International Series 1340, Archaeopress, Oxford, 203-221.

CERDÀ, J. A. et al. (1997). *El cardo maximus de la ciutat romana d'Iluro (Hispania Tarraconensis)*. *Laietània 10*. Mataró.

CLARIANA, J. F. i JÀRREGA, R. (1994). Estudi de la fase Baix Imperial de la vil·la romana de Torre Llauder (Mataró, el Maresme). Les ceràmiques. A: *Laietània 9*. Mataró, 253-289.

FANTUZZI, L. (2015). *Caracterización arqueométrica de ánforas tardorromanas del nordeste de la Península Ibérica*. Director: Miguel Ángel Cau Ontiveros. Universitat de Barcelona, Barcelona.

FONT, J. i COLL, R. (2005), *Memòria científica de la intervenció arqueològica a l'Horta Farrerons. Premià de mar, El Maresme, 2001-2003*. ACTIUM, Arxiu Servei d'Arqueologia i Paleontologia, núm. reg.: 5571.

GALLEMÍ, F. et al. (1998). *Memòria dels sondejors, delimitació i excavació arqueològica d'urgència a "Les Piques", Mataró (El Maresme)*. ATICS S.L., Arxiu Servei d'Arqueologia i Paleontologia, núm. reg.: 2177

GARCÍA, E. i BERNAL, D. (2008). *Ánforas de la Bética. A: Cerámicas hispanorromanas. Un estado de la cuestión*. Universidad de Cádiz, Cádiz, 661-687.

GARCIA, J. et al. (2012). *Vil·la romana de Torre Llauder. De re rustica iluronensium*. Institut Municipal d'Acció Cultural-Museu de Mataró, Mataró.

GARCIA, J. (2014). *Gènesi, fundació i període republicà de la ciutat romana d'Iluro (Hispania Tarraconensis)*. Director: Joan Sanmartí Grego. Universitat de Barcelona, Barcelona.

HERNÁNDEZ-GASCH, J. (2008). *Memòria de la intervenció arqueològica a la Vil·la romana dels Caputxins*, de març a juny de 2005. ACTIUM, Arxiu Servei d'Arqueologia i Paleontologia, núm. reg.: 6428.

ICAC (Institut Català d'Arqueologia Clàssica). *Amphorae ex Hispania. Paisajes de producción y de consumo*. Catálogo de ánforas [en línia]. Disponible a: <http://amphorae.icac.cat/amphorae> [Consulta: juny de 2018].

ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya). Aplicació VISSIR v.3.26 i *Instamaps* [en línia]. Generalitat de Catalunya. Disponible a: <http://www.icgc.cat/> [Consulta: juny de 2018].

PELLICER, J. M. (1887). *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España Tarraconense, región Layetana*. Tela editorial, Mataró.

PUERTA, C. i GARCIA, J. (2011). La vil·la romana de Torre Llauder. Darrers treballs de recerca i restauració i perspectives de futur (Mataró, El Maresme). *Tribuna d'arqueologia 2011-2012*. Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 189-205.

RAMON, J. (1995). *Las ánforas fenicio-púnicas del Mediterráneo central y occidental*. Instrumenta 2, Universitat de Barcelona Publicacions, Barcelona.

REMOLÀ, J. A. (2000). *Las ánforas tardo-antiguas en Tarraco (Hispania Tarraconensis): siglos IV-VII d.C.* Universitat de Barcelona Publicacions, Barcelona.

REVILLA, V. (2008). La villa y la organización del espacio rural en el litoral central de Cataluña: implantación y evolución de un sistema de poblamiento. A: *Actes del Simposi Les vil·les romanes a la Tarraconense. Implantació, evolució i transformació. Estat actual de la investigació del món rural en època romana*. Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona, 99-123.

REVILLA, V. (2011). Contextos cerámicos del siglo VI d.C. de *Iluro (Hispania Tarraconensis)*. A: *LRFW 1. Late Roman Fine Wares. Solving problems of typology and chronology., A review of the evidence, debate and new contents*. Archaeopress, Oxford, 129-154.

Annex: contextos analitzats

Taula 1. *Iluro*. Conjunts relacionats amb el *cardo maximus* (finals del segle III-inicis del IV). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos		Mostres analitzades per Fantuzzi (2015)
		El Carreró núm. 43-45 (Can Ximenes) (1982): Cala 5 Estrat 3 + “farciment claveguera del pati”	Carrer Sant Cristòfor 12 (Can Puig/Can Fullerachs) (1990): UE 2014	
Àmfora africana	Keay I A	5		ILU061
	Keay I B	5		ILU059, ILU060
	Keay III A / Africana I-A	1		
	Keay IV-V / Africana II A	2	1	ILU056, ILU006 ⁱ
	Keay XXV (Beltrán 64/Vegas 53/Ostia IV)	1	1	ILU005
	Indet.	1	1	
Àmfora oriental	Residual		1 (Dressel 2-4)	
Àmfora sudhispànica, bètica, lusitana	Keay XIII A / Dressel 23		3	ILU001
	Keay XV	1		
	Keay XVI A	10	4	ILU004, ILU057, ILU058, ILU063
	Keay XVI B	1		
	Keay XXIII /Almagro 51C/Ostia IV 255-256/ Beltrán 51		1	
	Tejarillo II (Keay XIII C?/Dressel 23)		1	ILU003
	Indet.	4	2	ILU002
	Residual	11 (Dressel 12, Dressel 7-11, Dressel 20)	16 (Haltern 70, Dressel 7-11, Dressel 14, Dressel 20)	
Àmfora tarraconense	Residual	11 (Dressel 1/Laietana, Tarraconense 1/Laietana 1, Pascual 1, Dressel 2-4)	21 (Dressel 1/Laietana, Tarraconense 1/Laietana 1, Pascual 1, Dressel 2-4)	
Àmfora ebusitana	Residual		1	
Àmfora itàlica	Residual		4 (Dressel 2-4, Lamboglia 2)	
Àmfora gàl·lica	Gauloise 4	17	5	
Àmfora romana indet.	Indet.		2	

Font: CERDÀ et al. 1997, vol. 2, 65-90; FANTUZZI 2015, 341-488.

Taula 2. *Iluro*. Nivells d'aterrament del *cardo maximus* (segona meitat del segle V-primer terç del VI). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos								Mostres analitzades per Fantuzzi (2015)
		Carrer Sant Cristòfol 12 (1989/1990): UE 2003	Carrer Sant Cristòfol 12 (1990/2000): UE 5010/6036/7025/7026 + UE 4016/4026/4030/4037	El Carreró 43-45 (1981/1982): UE 2	Recolzada del carrer d'en Pujol (1987): UE 24	Carrer d'en Pujol 51 (1990): UE 1003 + UE 5022	Carrer d'en Pujol 43-45 (1994): UE 18006/18009/18025/18026/18041/18042/19005/19008/19009	Carrer d'en Pujol 47 (1998): UE 28/100/105 + UE 35/36/106	Carrer Palau 32-34 (1993-1995): UE 19008/25042/39006/39008/40020/42014/42015/40022 + M 36020/38012/25051/40023	
Àmfora africana	Keay I				1					ILU066
	Keay III			1		1				
	Keay III A / Africana I A	2	2							
	Keay III B <i>similis</i>	1								ILU007 ⁱⁱ , ILU008 ⁱⁱⁱ
	Keay IV-V / Africana II A			1	1			1		ILU065
	Keay VI / Africana II C		1		1	2				ILU064
	Keay VII / Africana II D				1	1				ILU067, ILU050 ^{iv}
	Keay XI/Tripolitana III	1	1		1					ILU009, ILU069
	Keay XXIV A	1								ILU033, ILU054
	Keay XXV	2	2	2						ILU011, ILU013, ILU012, ILU015, ILU014, ILU010, ILU049 ^v
	Keay XXV B	4	2		3	2	1	1		
	Keay XXV C	2	1			1		2		
	Keay XXV E	2								
	Keay XXV K	1								
	Keay XXV P(o G)				2 (o XXV G)					
	Keay XXV Q	1								
	Keay XXV Y					1				
	Keay XXVI G / Spatheion 1					1				
	Keay XXVII					1				ILU016, ILU051, ILU017 ^{vi}
	Keay XXVII B	7	3		2			1	1	
Keay XXXV								2		
Keay XXXV B	4			1					ILU018, ILU019	
Keay XXXVI								1		
Keay XXXVI A	1									

	Keay XXXVI B / Beltrán 63	5	2		2			1		ILU062, ILU068 ^{vii}
	Keay XLI	1	1					1		
	Keay L	2								
	Keay LVII B		1							
	Keay LXI B / Beltrán 60	1								
	Keay LXII		1			1				
	Keay LXII A / Beltrán 59	2	4	2	3		1	1	2	ILU022
	Keay LXII D		1							
	Keay LXII Q			1						
	Indet.	13	2		1			1		
	Residual	1							1	
Àmfora oriental	Keay LIII / LRA 1	3	1				1 (variant Kellia 164)		1 (variant Kellia 169)	
	Keay LXV / LRA 2	3	1				1			ILU030
	LRA 7 (Egipte)						1			ILU048
	Indet.	1				1				ILU031
	Residual	2 (Cretoise 2 o 4)								
Àmfora sudhispanica, bètica, lusitana	Keay XIII / Dressel 23 A i C	4								ILU023, ILU052, ILU053, ILU024
	Keay XIII A		1	1		2	1		3	
	Keay XIII C-D			1	1	1			1	
	Keay XVI / Almagro 50		4							
	Keay XVI A	1			1		2			ILU029, ILU055
	Keay XVI B-C	5	1		4			1		
	Keay XIX Almagro 51 A-B						1			
	Keay XIX A-B		3					3	2	ILU025, ILU026, ILU027
	Keay XIX B-C / Beltrán 52 B i C	9								
	Keay XIX C					1				
	Keay XXI		1							
	Keay XXIII / Almagro 51 C	5	6	2		1	1	3		ILU028, ILU070, ILU084
	Keay LXXVIII / Sado 1							3		ILU020
Indet.		2	1			1	1			
Residual	7 (Haltern 70, Dressel 14, Dressel 20)	5 (Dressel 1, Dressel 20, Haltern 70)		3 (Dressel 7-11, Dressel 20, Beltrán II)	3 (Bètiques: Dressel 7-11, Dressel 20)	4 (Dressel 7-11, Beltrán II, Oberaden 83)			1	
Imitació Keay XIX o 68/91	1									
Indet.	1									

Àmfora tarraconense	Residual	30 (Pascual 1, Laietana 1, Dressel 2-4)	6 (Pascual 1, Dressel 2-4)		10 (Pascual 1, Dressel 2-4)	11 (Laietana 1, Pascual 1, Dressel 2-4)	20	4 (Dressel 2-4)	6	
Àmfora ebusitana	Indet.		1							
	Residual	1								
Àmfora itàlica	Residual		1		1 (Dressel 2-4, Lamboglia 2)		3	(1)		
Àmfora gàl·lica	Residual		1 (Gauloise 4)		4	1		(1)	1	
Àmfora ibèrica	Residual								1	
Àmfora romana indet.	Indet.		3	2		3	1	7	1	

Font: CELA i REVILLA 2004, 45-163; FANTUZZI 2015, 341-488.

Taula 3. *Iluro*. Contextos relacionats amb l'amortització de sitges i fosses (mitjans segle VI-segona meitat segle VI). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos														Mostres analitzades per Fantuzzi (2015)		
		Carrer Magí de Villalonga 16 (1994): UE 6045/6046/6047/6049/6050/6051/6052	Carrer Na Pau (1997): UE 1029/1031	Carrer Na Pau (1997): UE 1077	El Carreró 49 (1997): UE 1006 + UE 1088	El Carreró 25 (1997): UE 1002/1003	Carrer Magí de Vilallonga 8-12 (1999/2000): UE 1084	Carrer Magí de Vilallonga 8-12 (1999/2000): UE 1041	Carrer de la Palma 15 (2000): UE 1027	Carrer de la Palma 15 (2000): UE 1038 + UE 1099	Carrer de la Palma 15 (2000): UE 1039/1051	Carrer de la Palma 15 (2000): UE 1097	Carrer Santa Maria 10 (2002): UE 1022/1025	Carrer Santa Maria 10 (2002): UE 1040/1050 + UE 1039/1045/1051	Carrer de la Palma (2004): UE 1006			
Àmfora africana	Cartago 58		2															
	Keay III		1						1									
	Keay III A / Africana I-A									1								
	Keay III A similis								1									
	Keay IV-V / Africana II A					1 (?)												
	Keay VI/Africana II C				1 (?)					1 (?)								
	Keay XXIV				1													
	Keay XXVI/ Spatheion IIA									1								ILU083
	Keay XXV B				1									1				
	Keay XXV C				1													
	Keay XXV G								1									
	Keay XXV L												1					
	Keay XXV P				1	1 (?)				1								
	Keay XXV Q				1													
	Keay XXVII B (Ostia IV)		1	1	1													
	Keay XXXV A				1		1			1						1		
	Keay XXXV B				2													
	Keay XXXVI B				2					1								
Keay XLI				1														ILU088 ^{viii}
Keay XLII				1														
Keay LV A		1		3					9					2	6			ILU042, ILU043, ILU044,

																ILU073, ILU082
	Keay LV B						1			1						ILU087
	Keay LVII B				1											ILU074
	Keay LXII								1	1						
	Keay LXII A	1	3	7	10	1 (?)	5	2		13				2	10	ILU034, ILU035, ILU037, ILU040, ILU045, ILU046, ILU085, ILU086, ILU041 ^{ix}
	Keay LXII B				2									1		ILU036
	Keay LXII D			1	1		1									ILU038, ILU076
	Keay LXII G (o Q)				1											
	Keay LXII K				1											ILU075
	Keay LXII Q (Albenga 11-12)			1						1	1		1		2	ILU039, ILU089, ILU090
	Indet.			1	4				2	5	1	1	2	1		
	Residual									1						
Àmfora oriental	Keay LIII /LRA 1			1	9 (Kellia 164)	1		2 (Kellia 164?)		7			1		2 (Kellia 164)	ILU072, ILU079, ILU080, ILU081 ^x
	Keay LIV /LRA 4				1 (Kellia 187)											
	Keay LXV /LRA 2										1					
	Keay LXXII				4											
	Indet.		(1)		1				(1)	(1)					1	
	Residual		1 (Cretois e)										1			
Àmfora sudhispanica, bètica, lusitana	Keay XIII A										1			1		
	Keay XIII C-D		1								1					
	Keay XVI A			1	1							1		1		
	Keay XVI B-C		1		1							1			1	
	Keay XIX				2											

	Key XIX A-B				1			2		1	1			1			
	Key XXIII (Almagro 51C/Ostia IV 255- 256/ Beltrán 51)			1	2									1			
	Indet.	(1)								1	1				1		
	Residual		5 (Oberad en 83, Dressel 7-11, Dressel 28, Haltern 70)		9 (Pompei VII/ Dressel 8, Beltrán II B, Dressel 20, Dressel 7-11, Haltern 70)	1 (Dressel 7-11)		5 (Dressel 20, Haltern 70, Dressel 12)		(1)	3 (Dressel 7-11, Beltrán II)			3 (Beltrán II, Dressel 20)		1	
Àmfora tarraconense	Key 68/91		1														ILU047
	Regional "Àmfora 1"			1													
	Regional "Àmfora/gerra 2" (equivalent a Key LXXII, fig.5)					2					9					3	
	Residual		6 (Pascual 1, Dressel 2-4)	7 (Dressel 2-4)	6 (Dressel 2-4)	1	7 (Dressel 2-4, Pascual 1, Tarraco nense 1)	1	2 (Pascual 1, Dressel 2-4)	15	5 (Tarraco nense 1, Dressel 1, Dressel 2-4)	5 (Pascual 1, Dressel 2-4)	2	3 (Tarraco nense 1)	16		
Àmfora ebusitana	Assimilable a Key LXXII, fig. 2		4	4	7			1			11					1(?)	ILU071, ILU077, ILU078, PAL008
	Assimilable a Key LXXIX		1		1												
	Assimilable a Key LXXIX A							1									PAL007
	Indet.	(1)		1	(1)	1	1		3	1	1		(1)	(1)			PAL012
	Residual							1			1		1				
Àmfora itàlica	Residual	1 (Lambo glia 2)	(1) (Lambo glia 2)	2 (Dressel 1)	1 (Dressel 1)	1	3 (Dressel 1)	1	1	1	(1) (Dressel 1)	1		1			

Àmfora gàl·lica	Residual		1 (Gaulois e 4)		(1)		2 (Gaulois e 2?)		(1)							
Àmfora ibèrica	Residual				1	1	2									
Àmfora romana indet.	Indet.		(1)	3	6	1				3	(1)	2	1	(1)	1	
	“Àmfora tardia tipo B” (Remolà 2000)													1 ^{xi}	3 ^{xii}	

Font: CELA i REVILLA 2004, 169-297; FANTUZZI 2015, 341-488.

Taula 4. Vil·la romana dels Caputxins. Fase baiximperial (segles III-IV). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos			
		UE 007, 008, 009	UE 084	UE 103	UE 182
Àmfora africana	Key V	1			
	Indet.		1	(1)	6
Àmfora oriental	Indet.				(1)
Àmfora sudhispanica, bètica, lusitana	Key XIII A / Dressel 23			1 ^{xiii}	
	Indet.	(1)			1
	Residual				1 (Beltrán II b)
Àmfora tarraconense	Indet.	1			8
	Residual	2 (Dressel 2-4, Pascual 1)	1 (Dressel 2-4)		2 (Dressel 2-4)
Àmfora ebusitana	Indet.				(1)
Àmfora itàlica	Indet.	(1)			
	Residual				3 (Dressel 2-4, Dressel 6)
Àmfora gal·lica	Indet.				(1)
Àmfora ibèrica	Indet.	(1)	1	(1)	1
Àmfora romana indet.	Indet.				2

Font: HERNÁNDEZ-GASCH 2008, Annex 4: inventari de materials.

Taula 5. Vil·la romana dels Caputxins. (primer terç del segle IV-finals V). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos				
		UE 124	UE 132, 178	UE 134	UE 172	UE 176
Àmfora africana	Keay IA	1	2			
	Keay III A		2			
	Keay V	1	4			
	Indet.			(1)	(1)	(1)
Àmfora oriental	Residual		1 (Rb.54)			
	Indet.		(1)	(1)		
Àmfora sudhispanica, bètica, lusitana	Indet.	1		(1)		(1)
	Residual		2 (Dressel 7 D, Dressel 14)		1 (Dressel 7/11)	
Àmfora tarraconense	Indet.	3	5		1	(1)
	Residual	2 (Pascual 1)	7 (Pascual 1, Dressel 1B, Dressel 2-4, Dressel 7/11)	2 (Pascual 1, Dressel 2-4)		
Àmfora ebusitana	Residual		1 (PE-15)			
	Indet.		1			
Àmfora itàlica	Residual		4 (Dressel 2-4, Dressel 6B)			
	Indet.			(1)	(1)	
Àmfora gal·lica	Gauloise 4		2			
Àmfora ibèrica	Indet.		2		(1)	
Àmfora romana indet.	Indet.		4	(1)	(1)	

Font: HERNÁNDEZ-GASCH 2008, Annex 4: inventari de materials.

Taula 6. Les Piques. 4a fase (UT 4) (mitjans segle V-principis del VI). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos			
		UE 11008 (Sector 1)	UE 12004 (Sector 2)	UE 12014 (Sector 2)	UE 15010 (Sector 5, àmbit C)
Àmfora africana	Keay XXXV A	4			
	Indet.		(1)		
Àmfora sudhispanica, bètica, lusitana	Indet.	(1)			
Àmfora tarraconense	Residual		1 (Pascual 1)		
	Indet.	(1)	(1)	(1)	
Àmfora ebusitana	Indet.		(1)		1
Àmfora itàlica	Residual		4 (Dressel 2-4, Dressel 1 A)		
	Indet.	(1)	2	(1)	(1)
Àmfora ibèrica	Indet.	1	1		(1)
Àmfora romana indet.	Indet.	(1)	(1)	(1)	

Font: GALLEMÍ et al. (1998), vol. 1, Inventari de materials, 158-273.

Taula 7. Torre Llauder. Campanyes de 2015 i 2016. Peristil 2 (segles IV-V). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos								
		UE 2040	UE 2103	UE 2154	UE 2157	UE 2158	UE 2166	UE 2168	UE 2175	UE 2176
Àmfora africana	Keay V o Keay VI	1								
	Indet.	(1)		(1)	1	5	(1)	1	1	1
Àmfora oriental	Indet.	(1)				2	(1)			(1)
Àmfora sudhispanica, bètica, lusitana	Residual									2 (Halter 70, Dressel 20)
	Indet.	(1)				(1)		(1)		(1)
Àmfora tarraconense	Residual					1 (Pascual 1)		1 (Dressel 2-4)		
	Indet.	1	1		(1)	(1)		1	(1)	1
Àmfora ebusitana	Indet.	(1)					(1)			(1)
Àmfora itàlica	Indet.	(1)								
Àmfora romana indet.	Indet.	(1)				1	(1)	1		(1)

Font: Inventari de materials de les campanyes de 2015 i 2016 (inèdit).

Taula 8. Torre Llauder. Campanyes de 2015 i 2016. Peristol 2 (finals segle V-primera meitat segle VI). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos
		UE 2155
Àmfora africana	Keay LXII A	1
	Indet.	1
Àmfora oriental	Indet.	(1)

Font: Inventari de materials de les campanyes de 2015 i 2016 (inèdit).

Taula 9. Torre Llauder. Campanyes de 2015 i 2016. Peristol 2 (segles IV-VI). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos			
		UE 2091	UE 2100	UE 2108	UE 2145 ^{xiv}
Àmfora africana	Keay VI	1			
	Keay XXV G		1		
	Keay LV A o Keay XXVII B				1
	Indet.		(1)	(1)	
Àmfora oriental	Indet.		(1)		
Àmfora sudhispànica, bètica, lusitana	Indet.	(1)	(1)		
Àmfora tarraconense	Indet.	1	(1)		
Àmfora romana indet.	Indet.	(1)	(1)		

Font: Inventari de materials de les campanyes de 2015 i 2016 (inèdit).

Taula 10 (1/2). Horta Farrerons (segle V-mitjans VI). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos																	
		UE 1039	UE 1051	UE 1054	UE 1056	UE 1057	UE 1067	UE 1068	UE 1077	UE 1100	UE 1105	UE 1111	UE 1114	UE 1124	UE 1132	UE 1140	UE 1144	UE 1155	UE 1177
Àmfora africana	Keay XXV o XXIX																		
	Keay XXVI / Spatheion															1			
	Keay LV A																		
	Keay LXII				2														
	Keay LXII A																		1
	Keay LXII D																		
	Indet.	(1)	1	1	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)		(1)	(1)			(1)	
Àmfora oriental	LRA 1/Kellia 16																		
	Indet.	(1)		(1)	(1)						(1)				(1)				(1)
Àmfora sudhispànica, bètica, lusitana	Keay XVI B-C														1?				
	Indet.	(1)	(1)	1	1			1						(1)			(1)		
Àmfora tarraconense	Keay LXII A						1												
	Àmfora/gerra 2 (CELA i REVILLA 2004)																		
	Local indet.	2	1	5	3	3	(1)		(1)	(1)		2	1		3		(1)	(1)	1
	Residual	1 (Pasc)		2 (Pasc)			1 (Pasc)								1 (Pascu)				

		ual 1)		ual 1, Dress el 2- 4)			ual 1)							al 1)					
Àmfora ebusitana	Indet.		(1)		(1)	3	1	1						1				(1)	
Àmfora itàlica	Indet.		(1)										1						
Àmfora ibèrica	Indet.	1			1														
Àmfora romana indet.	Indet.	(1)		2	1	2	(1)	(1)					(1)	(1)	1			(1)	(1)

Font: FONT i COLL 2005, Annex 4: inventari de materials.

Taula 10 (2/2). Horta Farrerons (segle V-mitjans VI). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos																			
		UE 1200	UE 1202	UE 1209	UE 1218	UE 1281	UE 1295	UE 1303	UE 1310	UE 1351	UE 1361	UE 1362	UE 1377	UE 1385	UE 1400	UE 1421	UE 1434	UE 1444	UE 1447	UE 1448	UE 1458
Àmfora africana	Keay XXV o XXIX			1?																	
	Keay XXVI / Spatheion																				
	Keay LV A										1										
	Keay LXII																				
	Keay LXII A	1		1	2		1		1												
	Keay LXII D													1							
	Indet.	(1)		(1)	1	(1)	1	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	1	(1)	(1)	(1)	
Àmfora oriental	LRA 1/Kellia 16														1						
	Indet.													(1)							
Àmfora sudhispànica, lusitana	Keay XVI B-C																				
	Indet.				1															1	
Àmfora tarraconense	Àmfora/gerra 2 (CELA i REVILLA 2004)															3 ^{xv}					
	Local indet.	22	1	1	1	1	2	(1)	1	1	(1)			(1)	(1)	(1)	1	(1)		6	(1)

	Residual			1 (Pascu al 1)			(1) (Pascu al 1)								1 (Pascu al 1)						
Àmfora ebusitana	Indet.				1	(1)	1				1					(1)				1	
Àmfora itàlica	Indet.																				
Àmfora ibèrica	Indet.	1																			
Àmfora romana indet.	Indet.	1			1			(1)				(1)	1			(1)		(1)	(1)	(1)	1

Font: FONT i COLL 2005, Annex 4: inventari de materials.

Taula 11. Horta Farrerons (segona meitat segle VI-inicis VII). Àmfores (NMI)

Grups productors	Tipologia	Contextos													
		UE 1030	UE 1040	UE 1049	UE 1050	UE 1053	UE 1055	UE 1066	UE 1073	UE 1165	UE 1169	UE 1294	UE 1376	UE 1378	UE 1450
Àmfora africana	Keay III o Keay XXXVI B										1				
	Keay XXIV												1		
	Keay XXV									1					
	Keay XXVI/1? /Spatheion		(1)	1											
	Keay LV A						1								
	Keay LXII						2								
	Indet.	1	1	(1)		(1)	2	(1)	(1)	(1)	(1)	1	(1)	1	(1)
Àmfora oriental	LRA 1			1											
	Indet.		(1)						(1)						
Àmfora sudhispànica, bètica, lusitana	Keay XXI								1						
	Keay XXIII/Almagro 51C	1		1											
	Indet.	(1)				(1)	(1)			(1)		(1)			(1)
Àmfora tarraconense	Àmfora/gerra 2 (CELA i REVILLA 2004)							2							
	Local indet.	10	5	1		1	11	2	2	2	1	1	1	1	1
	Residual	1 (Pascual 1)						1 (Pascual 1)						1 (Pascual 11)	1 (Pascual 11)
Àmfora ebusitana	Assimilable a Keay LXXII fig. 2		1												

	Assimilable a Keay LXXIX						(1)								
	Indet.	(1)		1		(1)	4	(1)				(1)		3	
Àmfora itàlica	Indet.	1					(1)			(1)					
Àmfora ibèrica	Indet.	1			1						1				
Àmfora romana	Indet.	(1)	(1)	(1)		(1)	3		(1)	(1)	(1)	(1)		1	(1)

Font: FONT i COLL 2005, Annex 4: inventari de materials.

-
- ⁱ Fantuzzi classifica aquesta vora com Africana IIA/Keay IV-V (FANTUZZI 2015, 359), enlloc de Keay VI/ Africana II C (CERDÀ et al. 1997, vol. 2, 74).
- ⁱⁱ Fantuzzi creu que aquest individu no s'ajusta del tot a les característiques del tipus Keay III B, sinó que també guarda certes similituds amb el tipus Keay XXXVI, tot i que amb diferències en el coll i la ubicació de les nanses. El considera "indeterminat". (FANTUZZI 2015, 360)
- ⁱⁱⁱ Fantuzzi considera que aquest fragment no s'ajusta a les característiques de Keay III B. El considera "indeterminat". (FANTUZZI 2015, 360)
- ^{iv} Fantuzzi considera aquesta vora més com una forma transicional entre Keay VII i Keay XXV (BONIFAY 2004, fig. 62b) que com una Keay VII, com havia estat classificada inicialment per CELA i REVILLA (2004). (FANTUZZI 2015, 360)
- ^v Fantuzzi considera que el fragment atribuït a la forma Keay XXV Y no s'ajusta a les característiques formals d'aquest tipus. El considera "indeterminat". (FANTUZZI 2015, 360)
- ^{vi} Segons Fantuzzi, d'atribució dubtosa al tipus Keay XXVII A o a Keay VII/XXV.1 (FANTUZZI 2015, 360)
- ^{vii} Fantuzzi creu que no es correspon amb el tipus Keay XXXVI. El considera "indeterminat". (FANTUZZI 2015, 360)
- ^{viii} Atribuïda inicialment a la forma Keay XLI (CELA i REVILLA 2004), per les característiques morfològiques i l'aspecte macroscòpic de la fàbrica, Fantuzzi la classifica com a sudhispànica Almagro 51 C/Keay XXIII. (FANTUZZI 2015, 361)
- ^{ix} Segons Fantuzzi, la vora d'aquest fragment és molt poc característica del tipus Keay LXII A, tal com l'havien classificat Cela i Revilla (2004). El considera "indeterminat". (FANTUZZI 2015, 361)
- ^x Fantuzzi reconeix la presència de variants pròpies de finals del segle V (LRA 1^a de transició: ILU080) i del segle VI (LRA 1B1: ILU072), així com variants de dubtosa atribució (ILU079, ILU081).
- ^{xi} Podria correspondre a una "Ánfora tardia tipo B", localitzada a *Tarraco* en contextos del segle VI avançat i segle VII. S'ha proposat un origen itàlic o hispànic (REMOLÀ 2000, 181-182, fig. 89)
- ^{xii} *Ídem*.
- ^{xiii} Segons els autors, es tracta d'una versió més petita de Dressel 20. Posen en dubte l'atribució a l'origen bètic i apunten la possibilitat que es tracti d'una producció africana, similar a la trobada a La Guanta (HERNÁNDEZ-GASCH 2008, Annex 4, 18).
- ^{xiv} D'atribució cronològica difícil: s. IV-inicis s. V o finals s. V-inicis s. VI.
- ^{xv} Imitació regional de models mediterranis ebusitans del s. VI (no apareixen fins primer quart s.VI) (CELA i REVILLA 2004, 376). Pasta clara, beige-rosat, depurada, petits vacúols. Desgreixants petits vermells i calcaris (FONT i COLL 2005, Annex 4, 326)